

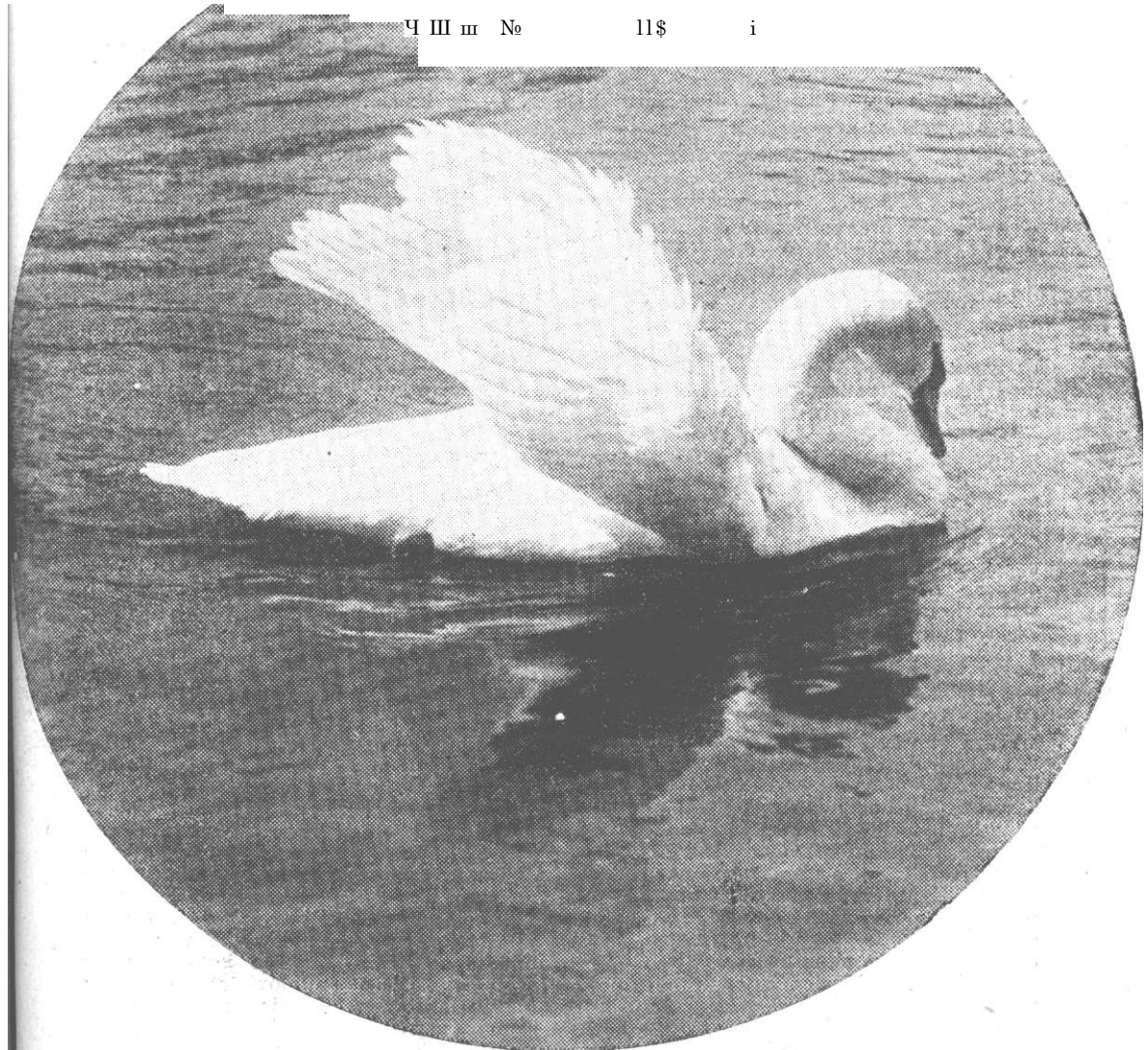
ŽIVLJENJE IN SVET

m; JI V

Q III m No

11\$

i

1 Q L 9 U B L D A N A 2 2

lex. 15

10. aprila

Knjiga 11,

«VUENJE IN SVET — ilustrovaná tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—. Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. CESHOSLOVÁSKA, mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno IV2 dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafjjeva ul. 5. — ROKOPISI SE NAČELNO NE VRAČAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 15: Motnje človeške duše. — Dr. Vlad. Travner: Vampirji in vampirski procesi (nadaljevanje). — Dr. Alojz Turk: Fran Jeriša ob stoletnici Goethejevega rojstva. — Snov ob nizki temperaturi. — H. M.: Tehnika letala. — Jezikovni paberki. — Dogodki v slikah. — Ivan Podržaj: Bedakova osveta (nadaljevanje). — Granada, prestolnica kalifov. — Iz kraljestva vžigalic. — Spanje kot regulator zdravja in značaja. — Iskalci biserov na Borneu. — Fotoamater. — Atene. — Ljubezenska skrivnost Marije Antoinette. — Humor.

Ljubezenska skrivnost Marije Antoinette

Zjo več ko sto let zanima zgodovinarje velike francoske revolucije vprašanje, ki je tako rahločutno in tako zelo človeško, da kar nič ne spada v glave učenjakov, ki med orumenelimi papirji stikajo za dejstvi in letnicami minulih časov.

Gre namreč za to: Ali je Marija Antoinette, hči habsburške Marije Terezije in žena francoskega kralja Ludvika XVI., imela intimne ljubezenske odnose s švedskim grofom Axelom Fersekom, ali ne? Se lani je francoski rojalistični zgodovinar Emile Baumann izdal knjigo, v kateri odločno zagovarja zakonsko zvestobo nesrečne kraljice, ki je umrla pod giljotino. Zagovorniki bourbonske dinastije, ki ima v Franciji še vedno ognjevitó zveste prišaste, se trudijo, da bi obvarovali lik Marije Antoinette neomadeževan, legendarno čist in lep. Nihiče ne more tajiti, da je kraljica Marija Antoinette imela ljubezensko nagnjenje do Fersena, ki je bil izreden lepoteč, tip moža — severnjaka. Pač živo nasprotje njenemu soprogu, kralju Ludviku XVI., debelušastemu filistru, ki je v zadevi zakonskih dolžnosti kazal prizadevno podjetnost, a obenem nič manjšo — nemoč. Za to ljubezensko znanje govore potemtakem dokumenti, toda kdo more dokazati, da je Marija Antoinette dala Fersemu vse, kar more ženska dati ljubimcu? Debela skladovnica knjig že obstoji o tem vprašanju; nad njim se razhajajo pota, ločijo svetovi. Zopet gre za spor med zgodovinsko resnico in zgodovnstko legenda. Spor, ki je tem težji, ker se tiče

nolepe ženske m sliko njenega časa. Prav kar je objavil v neki reviji ono poglavje, ki razpravlja o delikatnem odnosu kraljice Marije Antoinette in Axela Fersena. Zweig se postavlja na stališče, da naš čas nima nobenega interesa, ia bi zakrival resnico o najintimnejši skrivnosti nesrečne Marije Antoinette, če si sicer lasti pravico, da brska tudi po najbolj privatnih zadevah velikih mož in žena preteklosti. Zweig dokazuje, da je Marija Antoinette imela telesni ljubezenski odnos s Fersanom, pravi pa, da ne vidi v tej ugotovitvi nikake oskrumbe njenega spomina. Zakaj tudi kraljice so fiziološko ženske, tudi one imajo kri, in Marija Antoinette nikakor ni bila prva, ki je porušila ograje dvornih konvencij in sledila z večno žensko pravico neodoljiveirau glasu svojega srca.

Marija Antoinette in Fersen sta se seznanila na neki maskaradi, ko je bila hči Marije Terezije še prestolonaslednikov! žena — osemnajstletna lepótica, polna mladostne svežosti in neugnane zvedavosti. Mladi grof Fersen je bil kavalir po okusu takratnega časa in več kot to: polnokrven, a srčno plemenit in obziren mladenc, ki je vzbujal prave požare v srcih pariških lepotic. Prvo dejanje njuinega odnosa ne pozna drugega kot samo po sebi nedolžno pustolovščino razigrane Marije Antoinette, ki je na plesu z maskami samo nagovorila brhkega švedskega kavalirja in očkovala z njim, tudi pozneje, ko je bil že izvedel, kdo se je skrival pod

21YPEN1E IN SVET

ŠTEV. 15.

LJUBLJANA, 10. APRILA 1933.

KNJIGA U.

Geo Tyroller: SAMOTNA HIŠA NA VISOKI PLANOTI (lesorez)

Motnje človeške disse

Oznamo dve vrsti doživljanj: zaznave, ki se ustvarjajo na podlagi dojmov, katere nam . : _____ dovaja naših petero čutov; vid, sluh, Vonj, duh in tip. Prihajajo zgolj iz znanjega sveta in se izvajajo na telesni površini, torej na periferiji živega bitja. V splošnem bi lahko rekli, da nastajajo iz človekovega stika z vnanjim svetom, s predmeti samimi, njihovim izžarevanjem in izpuhtevanjem. Zavise od možgansko hrbteničnega živčevja, čigar središče so možgani in hrbtenjača; od slednje se cepijo živci, ki prepletajo ves organizem. Ta vrsta doživljanja zbira podatke, ki so po navadi jasni in med seboj različni ter cesto tako razločni, da se dajo celo meriti. Preko nje smo v * zvezi z vnanjim svetom, ga spoznavamo in agiramo v njem; ona ustvarja tudi našo oblast nad njim. To je izrazito »objektivno« doživljanje, ki se ga poslužujeta učenjak in tehnik pri svojih raziskavanjih.

Obstoji pa še druga vrsta doživljanja, ki bi jo v nasprotju z vnanjo zaznavo lahko imenovali izvenčutno, občo ali notranjo; nastaja samoniklo v nas samih ter nima nobene zveze z našimi čuti. Ta izvenčutna doživljanja so po svojem bistvu subjektivna in nam dajejo sicer zelo nepopolno sredstvo za spoznavanje samega sebe. Poučujejo človeka o bolj ali manj globokih in velikih izpremembah, ki se porajajo na dnu njegovega telesnega bitja in o skrivnostih njegovega duševnega sveta. Ta doživljanja ne zavise od možgansko-hrbteničnega živčnega sistema, temveč od vegetativnega živčevja, tako zvanega simpatičnega živca (nervus sympathicus) z njegovimi vozli in razmreženji. Nasproti vnanjemu svetu in »ne-jazu«, dvigajo notranji svet, »jaz« v njegovem najindividualnejšem in najskrivnostnejšem smislu, svet, kamor ne more pronikniti niti sončni žarek in tudi ne prodreti človeško oko. Taka doživljanja so nekaj neizraznega, meglenega, daljnega in nepredirnega. Dolga stoletja je potreboval človek, da je vsaj na delno znanstven način snoznaval delovanje tega prikritega sveta. Začenja s spoznavati šele prve oblike svoje duše in skrivnostne predele.

Medtem ko se naše vnanje doživljanje nanaša na predmete, ki so v prostoru določeni in med seboj različni, nam notranje doživljanje tolmači »jaz« v vsej njegovi enoti in bistveni osebnosti. Skozi svoje mnogovrstne vtiske razločuje oseba nekako čustveno konstanto, ki vse te raznolike vtiske veže na »jaz« ter najrazličnejšim duševnim razpoloženjem vtisne svojo enotno izvirno noto, nekak osebni pečat.

Za to osnovno življenjsko noto, za tega osnovnega činitelja naših čustvovanj je veda iznašla izraz cenestezijska ali normalna občutnost. Pod tem pojmom si ne smemo zamišljati kakega posameznega duševnega pojava, temveč skupnost naših duševnih občutij, ki nam omogoča spoznavati samega sebe kot neko organsko celoto, živ individuum, skratka: enotno fizično in duševno ali psihofizično osebo.

Zato motnje v občutnosti po navadi globoko izpreminjajo čut osebnosti. Tak bolnik se čuti izpremenjenega v svoji telesni ali duševni biti. Mnogokrat tudi v obeh. Za časa depresivnega stanja trdi n. pr., da njegovo telo ni več isto, da ni več iz mesa in kosti, marveč iz lesa, kamna, železa itd. Tako si je cesar Karel V. v svojih napadih zamišljal, da se je izpremenil v steklo. Trepetal je in se ni upal ganiti (»ne frangens cadetur«, kakor je zabeležil njegov spovednik menih Saint Denis), iz strahu, da ne bi padel in se razbil. Pri uživanju nekaterih mamil, zlasti pri hašišu, se bolniku zdi, da je lahek kot pero, a kljub temu ogromen, napihnjen z zrakom ali plinom ter »podoben Zeppelinu«. Brez pomisleka bi se bil' mogel vreči skozi okno, prepričan, da bo zaplaval po zraku, ne da bi strmoglavil na zemljo. Često pa se ga poloti neka neizrekljiva groza; čuti, kakor bi rasel in rasel, kmalu bo večji kot soba in se bo zadušil, ker mu bo zmanjkalo prostora.

So bolniki, ki zopet izgube zavest samega sebe in ž njo čut obstoja. Izjavljajo, da niso več živi, da so že dolgo časa mrtvi, netvarni ali da so postali neumrjoči. V nekaterih težkih primerih melanholičnega strahu se temu bolnemu zanikanju samega sebe in prepričanju o neumnosti pridruži še nekega poizkusa

F. Blümel: POMLAD

V drugih primerih se ne izpremeni telesna, temveč duševna osebnost; tak človek ntisli, da je postal last drugega, ki ga uporablja in zlorablja. Tako je neka ženska vztrajno zatrjevala, da je »siamski dvojček« neke sovražnice, ki je zaljubljena v istega moža kot ona in jo iz ljubosumnosti zasleduje. Ker ima njena »siamska sestra« čisto drugačen okus kot ona, izrablja to in jo muči tako, da mora živeti na način, ki ji je oduren. Bolnica je zato »proti volji« popivala, se klatila cele noči po mestu in se vdajala z grozo, toda ne brez neke tajne naslade, najodvratnejšim razuzdanostim.

Cesto najdemo ljudi, ki se čudijo svojim čudnim mislim, ki niso njihove, temveč tuje. Misel, ki nastaja v njihovih možganih, ni njihova. Ona je samo sugestija, prenos tuje misli. In kakor drugi mislijo z njihovimi možgani, tako tudi govore z njihovimi ustmi. Polaste se njih volje, poslušujejo se njihovega bistva kot nekega neodpornega in ubogljivega orodja, prisilijo jih, da delajo neumnosti in jih včasih navedejo celo k zločinom. To so duševne blodnje tujega vpliva, ki jih je tako pogosto najti. Sem spadajo tudi tako zvane zablode obsedenosti. Človek pravi, da je last hudiča ali pa poln Boga; oba pojava sta enako nevarna za javni red in varnost.

Tudi na naš značaj bistveno vpliva ta notranja občutnost in od nje prihaja

dogodkov, srečnih ali nesrečnih izkušenj, ki jih imamo v življenju. Prav tako pa je tudi res in najbrže še bolj res, da prinesemo že ob rojstvu s seboj neko osnovno duševno stanje, bodisi optimistično ali pesimistično, ki se razvija vedno bolj in jasneje, čim dalje gre pot našega življenja. Takí dogodki ne ustvarjajo značaja, temveč ga samo razkrivajo.

In zares nam pošilja tajinstveni »nervus simpaticus« preko te občutnosti iz naše zavesti in podzavesti v njemu lastnem jeziku, ki je našim čutom nedostopen in ki ni pod vplivom nikakih okoliščin, njemu lastna poročila, ki niso umstvena, temveč intuitivna in obstoje sama v sebi. Podvrženi smo brez svoje volje temu skrivnostnemu vplivu, ki zveni kot neka tajna glasba, zdaj očarljiva, zdaj obupna in katere ubranost nas zagrabi, pronikne in obvlada. Kajti ni je reči, na katero bi človek imel manj vpliva kot ga ima na svojo najbistvenejšo, najglobljo notranjost. Naš razum nam pri tem ne pomaga mnogo. Vsa ta doživetja se ustvarjajo drugeje in globlje, v koreninah vegetativnega bitja, v onem okultnem svetu, kjer vlada skrivnostni simpaticus, v naši notranjosti v najprimitivnejšem smislu besede. Tam je naša rezonančna škatlica, ki po svojih posebnih zvočnih vilicah urejuje naše globoko čuvstvovanje ter mu vtiska svoj ritem in svojo barvo.

V tem brez dvoma leži tudi eden izmed velikih vzrokov, zakaj se ljudje tako težko razumejo in spoznavajo. Življenje poje v vsakem drugačno pesem, čeprav žive leta in leta skupaj, se često slabo poznajo. Res je, da stoji drug poleg drugega ob skupnem velikem koncertu življenja, ne slišijo pa onega tajnega, neprestanega in tajinstvenega spremljanja enega in istega notranjega orkestra.

Po teh abnormalnih občutjih, ki jih ni mogoče zgrabiti in zabeležiti, se razlikuje zlasti duševno stanje melanholika. Življenjski polet v njem hira in zamira; često se celo preobrne in umakne močnejšemu protitoku uničenja in smrti. Zategadelj je smešno in brezplodno pregovarjati melanholika ter z nazornimi navodi vzbujati v njem občutek za življenje in čut za lepoto sveta. On tega ne občuti, ker po svoji notranji naravi ne more občutiti.

posledice in ki ji je zdravniška **veda** **da-** la ime »notranja zoopatija«. Bolnik je **prepričan**, da v njegovem telesu živi neka žival. Često miš, pajek ali hrošč v **možganih**; pogostejše kak plazilec (**gad**, modras, belouška) v njegovem črevesju; **tu pa** tam tudi kaka dvoživka (žaba ali krastača). Normalno ali nenormalno gibanje črevesja mu vzbuja občutek, da se žival plazi ali skače. Občutek se pretvori v bolno in v trajno prepričanje, ki **ga ni** mogoče ovreči. Zgodi se, da zdravnik napravi pogreško in fingira operacijo, simulira kot bi bil odprl **trebuh** kloroformiranemu bolniku in izvlekel iz njega žival, ki jo zmagoslavno pokaže bolniku, ko se je prebudil iz omotice. Kljub tej protisugestiji z veliko inscenacijo se abnormalni občutki in bolna tolmačenja, izvzemši prav redke izjeme, nadaljujejo. Bolnik često **trdi** n. pr., da je odstranjena žival utegnila biti samica in da je pustila mladiče; dajmo mu kakršnakoli že pojasnila, venomer bo zatrjeval, da so živali še vedno v njegovem trebuhu, ker jih čuti. Postane nezaupen in če je iz tuje indiskrecije izvedel za komedijo, se čuti prevaranega in napade zdravnika.

Pri cenostopatiji gre za neke vrste halucinacije. Bolnik zatrjuje, da je njegovo grlo zaprto, založeno s tako koščico, ki se je res v njegovem goltancu ustavila, katero pa so mu takoj nato izvlekli. Pregled za pregledom, ki se je izvršil na njegovo zahtevo, posnetki z Rontgenom, najmodernejša preiskovalna sredstva, vse skupaj ne more najti nikake stvarne izpremembe. Zaman ga zdravnik prepričuje, da mu ni ničesar; on čuti, kako mu oteka grlo, opisuje, kakor bi videl, kako se mu dela oteklina in hrapavi koža. Sicer ne trdi naravnost, da je bolezen smrtonosna, toži pa, da je neznosna, in če tudi mu ne povzroča hudih bolečin, ga drži v večnem strahu. Drug bolnik zopet tarna da mu je del pljuč zgoščen, nepropustljiv, za dihanje nesposoben. Tudi tu röntgenske slike ne pokažejo ničesar. Bolnik pa, prav kakor prejšnji, z neko značilno vztrajnostjo analizira občutke s pojmi zaznave. Vedno opisuje te neorijemljive motnje duševnega sveta, kakor bi jih videl ali otipal, kakor bi bile omejene v prostoru in dostopne preiskavanju naših čutov. Večkrat pa se take bolne predstave razvijejo v neko morečo bojazen, oziroma bolje: v fiksen strah, neizpodbitno vero v težko, največkrat smrtonosno bolezen, skratka torej v neke

vrste hudo hipohondrijo. Tesnoba ob srcu bo takemu človeku takoj vlila strah, ki mu ga nihče ne bo mogel pregnati, da se mu bo srce ustavilo. Najmanjša zvijanja v spodnjem delu trebuha ga navdajajo s prepričanjem, da je težko obolel za vnetjem slepiča. Skoraj vedno bo našel zdravnika, ki ga bo s svojim prepričevanjem omajal ali pa s svojimi tožbami preprosil, da ga bo operiral. Če se bo potem, kar je zelo verjetno, znova pojavljal ta občutek neugodja, odnosno, če se mu stanje še poslabša, bo smatral, da je bil prevarjen in dotični, ki mu je hotel pomagati, bo postal njegov osebni sovražnik.

Ostane še neka vrsta občutnih motenj, ki bi jih morali imenovati z besedami, ki so si na videz nasprotna: bolna zaznavna občutja.

Tu pa tam zaznavamo v notranjem svetu kakor v vnanjem neko ozračje ali podnebje. »V zraku« je veselje ali žalost, sreča ali nesreča. Tak bolnik ima n. pr. vtisk, da je vse izven njega čudno in grozeče. Predmete vidi samo kakor skozi kopreno; ž njimi ne občuti več normalne zveze, ne spozna več njih običajne stvarnosti. Vidi se mu kakor da ne bi več obstojali sami za se ali pa za njega tako kot poprej. Te vnanje občutne motnje zelo pogosto najdemo v začetku melanholičnega stanja z nekim posebnim odtenkom, pa tudi v prvem razvoju nekaterih duševnih bolezni, ki jih imenujemo preganjalne zablode. Izražajo se kot nezaupanje do vse okolice, zlasti kot netočno presojanje človeštva. V vsakem pojavu vidi bolnik sovražnost stvari in hudobijo človeštva, ki mu hočeta škodovati. Ta vnanja občutnost ni nič drugega kot prava občutnost, projektirana v vnanji svet in tako rekoč vtelešena predmetom. Kljub temu pa tvori zaradi svoje usmerjenosti na neke predmete prav zanimivo posebnost in ima lahko najrazličnejše reakcije. Pod vtiskom svojih bolnih predstav osredotoča tak človek svojo jezo na predmete in ljudi, o katerih misli, da jih je treba kaznovati in zatreti, četudi bi moral v ta namen razbiti silo. Zato te vrste duševne bolezni često vodijo človeka v sodno dvorano.

(Po razpravi dr. Longrea)

Dr. Vlad. Travner

Vampirji in vampirski procesi

(Nadaljevanje)

lednjič si oglejmo še vampirske procese v naši ožji domovini Sloveniji in Istri. — Zanimivo je, da so se pripetili vsi doslej znani primeri v Primorju, medtem ko so se bavili v ostalih slovenskih pokrajinah z vampirstvom skoraj le teoretično. Vzrok temu je deloma, ker se je ohranil slovanski enačaj čistejše na jugu, deloma, ker so bili na Kranjskem in Štajerskem bolj priljubljeni čarovniški procesi, tako da vampirska vprašanja ljudi niso posebno zanimala. Najstarejši znani slovenski čarovniški proces se je vršil 1435 v Bolel na Tolminskem. Tam je umrla neka ženska, o kateri so trdili vaščani, da se je povolkodlačila. Odkopali so truplo in ga prebodli s kolom. O tem dogodku ie poročala duhovščina nadrejeni cerkveni oblasti v Cedad. Tamošnji naddiakon je odredil preiskavo, o kateri pa nimamo poročil (Rutar; Zgodovina Tolminskega str. 65).

O drugem procesu pripoveduje Valvazor (XI. str. 317-319) naslednje: Leta 1672. je umrl v Kringi blizu Pazina neki Jurij Grando. Takoj po pogrebu se je prikazal menihu Juriju (Georgiju), ki ga je pokopal, pozneje pa še mnogim drugim znancem. Trkal je na hišna vrata, zaradi česar je umrlo mnogo ljudi. Obiskoval je tudi svojo ženo. Na njeno željo se je odločil župan Miha Radetič, da ugonobi z 8 hrabrim možmi nevarnega vampirja. Vsi so šli zvečer s križem in plamenicami na pokopališče in odkopali grob. Mrlič je imel odprta usta, smehljajoč obraz in rdeča lica. Na prigovarjanje župana so skušali možje prebosti vampirju trebuh s kolom. Vsi poskusi pa so se izjalovili, ker je kol vedno odletel. Nato je pokazal župan mrliču križ, rekoč: »Glej, strigun — tukaj je Jezus Kristus, ki je nas rešil pekla in umrl za nas. Ti pa, strigun, ne moreš najti miru.« Pri teh besedah so stopile baje vampirju solze v oči. Ker ga pa še niso mogli prebosti, je eden navzočih odsekal mrliču glavo z lopato. Mrtvec je zaječal in se zvijal kakor živ; grob pa se je napolnil s krvjo. Valvazor pristavi, da je govoril sam z ljudmi, ki so bili priča tega dogodka in poudarja, da so taki primeri v Istri zelo pogosti. Sličen doko-

dek se je vršil par let pozneje (1687) v neki sosedni vasi.

Boj zoper vampirstvo

Vampirskim zablodam so nasprotovali nedvomno že zgodaj posamezni trezni in razsodni možje. Niso se jim pa odločno in javno uprli bodisi, ker niso imeli dovolj poguma in moči, bodisi ker se zanje niso posebno zanimali. Saj je bila ta vera razširjena pred vsem v deželah, ki so veljale takrat za barske in s katerimi drugi narodi niso imeli ožjih stikov. Odločilna borba zoper vampirstvo, čarovništvo in slične zablode se je začela šele z razvojem znanosti in razširjenjem obče prosvete. Glavno vlogo v tem boju so igrale naravoslovne vede, kjer se je najprej uveljavilo načelo izkustva (empirizma), ki zahteva vedno in povsod stvarne in jasne dokaze. Naravoslovcem so se pridružili kmalu ostali znanstveniki. Tako je nastalo v 17. in 18. st. pri vseh kulturnih narodih mogočno duševno gibanje, ki je zrušilo celo vrsto nekdanih predsodkov in zmot in privedlo trezni razum, človekoljubje in svobodo vesti k zmagi.

Naravoslovci so dokazali, da je vampirstvo le plod bolne domišljije, ker nasprotuje osnovnim zakonom narode oziroma, da se dajo mnogi pojavi razložiti povsem naravno. Ljudje so uvideli, da mrtvi ne morejo zapuščati grobov in se prikazovati; da povzroča nestrohnost trupel kakovost zemlje in podnebja; »cmokanje« in »žvečenje« tok izdanje vode, razpad krste in trupla, plini, ki se fazvijajo pri trohnenju, živali (n. pr. miši), v izjemnih primerih tudi, da je bil kdo pokopan le navidezno mrtev; »ujednine« na domnevnih žrtvah vampirjev žuželke (bolhe, komarji i. dr.), neprimerna lega pri spanju itd.; »stikanje« pred vsem mora; vampirjevo kri mokra ilovica ali gniloba; pogosto in nenadno umiranje pa razne (posebno epidemične) bolezni. Bogoslovci so učili, da se odurne vampirske predstave ne skladajo z vzvišenimi nauki krščanstva; juristi pa, da povzroča ta blodnja mnogo nepotrebnega in krivicega zla (težke žalitve pokojnega in svojcev) ter da ograža pravni red (posebno v za-

&uoskeui in dednem pravu), ker pravni subjwkt ni živ ne mrtev. Te razloge in detkaze navajajo številni sodobni pisatelji, navadno pa le v zvezi z drugimi predmeti. Le nekateri se bavijo v svo- delih, oziroma (ločenih) razpravah saafe i yaaupirskimi problemi. Omeniti

hočem le tri, ki so si pridobili v tem boju posebne zasluge.

Prvi med njimi je bil nemški filozof in naravoslovec Ivan Krištof Herenberg, ki zanika v svojem delu »Philosophiae et christianae cogitationes de Vampyris« (1733) možnost,

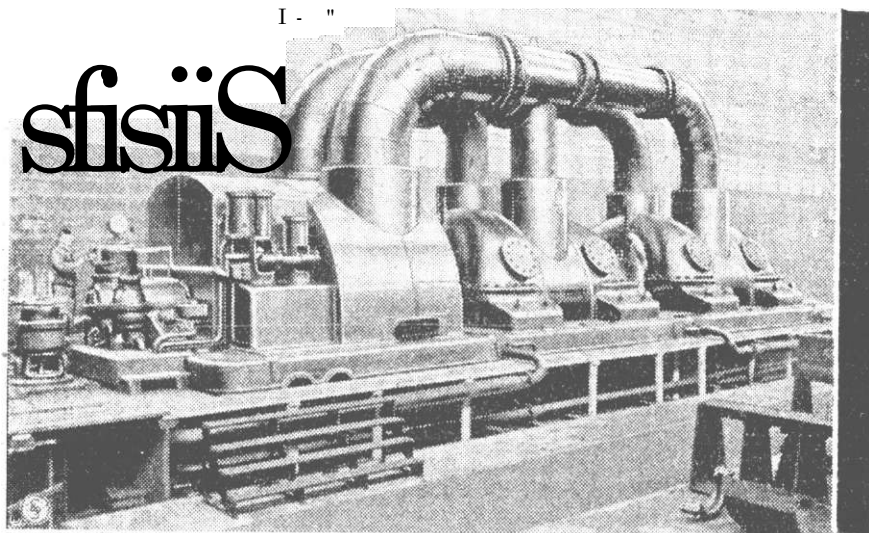
da bi mogli mrtvi vstajati iz grobov in moriti ljudi. Kot bogoslovec in jurist se je boril zoper vampirstvo odlični in učeni papež Benedikt XIV. (1740—1758; prej Prosper Lambertini), ki se bavi v svojih »Dissertationes« (5- § 4: De vanitate Vampyrorum in 14: De ifcoirrupt, cadav.) z vampirji na Moravskem, v Šleziji, na Poljskem in na Ogrskem, torej pred vsem v katoliških deželah. Obžalovati moramo le, da je plemeniti mož nastopil le kot učenjak in pisatelj, ne pa tudi kot poglavar katoliške cerkve.

Za nekdanje avstrijske dežele pa si je pridobil največje zasluge prosvitljeni zdravnik Gerhard baron v an Swieten (t 1772). Zadnji vampirski proces na Moravskem (1755) mu je dal spodbudo, da je spisal še isto leto v francoskem jeziku temeljito razpravo o vampirstvu, ki je kmalu nato izšla tudi v več italijanskih in nemških izdajah. Nadalje je dosegel, da je cesarica Marija Terezija meseca marca 1755 strogo prepovedala vampirske procese. Po tej naredbi so morali vsi uradi smatrati vampirstvo za praznoverstvo. Če pa bi se kak primer ne dal pojasniti z naravnimi sredstvi, si je pridržala vladarica odločitev sama. Isto je ponovila s svojim kazenskim zakonom (Comstitutio criminalis Theresiana) od 31. 12. 1769,

kjer določa v čl. 58 S 16: »Pripomni se mora, da so podeželski prebivalci tako praznoverni, da smatrajo, kar vidijo v sanjah ali kar jim pripoveduje,« goljufi, za duhove. Taki primeri se naj sporoče oblastim, ki na/ preiščejo zadevo. Ugotove naj s pomočjo zdravnikov, če je dotični duševno bolan. Če se izkaže, da je goljuf, naj se ga kaznuje na telesu; če pa si to le domišlja, naj se ga da v umobolnico.« Slična kazenska določila so izdale med tem tudi druge države kakor Prusija (1714), Rusija (1801) i. dr. Tako so prenehali slednjič (zakoniti) vampirski procesi, ki so vznemirjali več stoletij zaslepljeno, nevedno in praznoverno ljudstvo. (Dalje)

I - "

VELIKANSKA PARNA TURBINA

Nemške tovarne Siemens-Schuckert so zgradile za elektrarno šelda pri Anversu

Fran Jeriša ob stoletnici Goethejevega rojstva

Ko se ob stoletnici Goethejeve smrti glasno poudarja potreba študija o kulturnih stikih slo-

venstva z nemštvom¹, se mi zdi spomina vredna navdušena izjava o Goetheju, kakor jo je ob stoletnici Goethejevega rojstva podal eden izmed onih osem in štiridesetletnikov, ki so kljub nesodobnemu učnemu načrtu avstrijskih gimnazij za nemščino v predmarčni dobi postali poznavalci in občudovalci velikega Nemca.

Mnogo obetajoči pesnik Fran Jeriša², po odlično dovršenem liceju od 12. decembra 1848 Kustos Slovenskega društva³ in 1849 slušatelj nekaj mesecev obstoječe ljubljanske nepopolne juridične fakultete, je 6. decembra 1849 v svojem prvem pismu z Dunaja pisal prijatelju gimnazijcu Dragotinu Rudežu v Ljubljano:

»Če jednega vmed Nemci, tak spoštujem njih prvega pesnika, nevmerlega Goethe-a. On je jedini med njimi, ki je slavjansko narečje znal (?), ki je neprecenljivo lepoto in klasičnost serpskih narodnih pésem priznal, in jih v svoj materinski jezik prestavil. On je tudi z nami čutil, z nami živel. In mi Slavjani smo že tako dobroserčni ljudje, da, če le nekoliko sočutja pri tujincu opazimo, prec roke širimo in ga čistega serca v bělo lice poljubimo. Jez bi tako Goethe-a poljubil. Kako on človeka v njegovem domačem življenju, v ljubezni in prijateljnosti, v strasti in v njegovih drugih okolšinah do naj manjše pičice izraziti in popisati ve, ni za izreči. Toliko resnice, djsanske resnice še nisim pri nikomur najdel. Z jedno besedo: konec njegovega romana: 20nf)bermmitMtl)affit"

je tako miločutno složen, tako ginljiv, da bi čldVek rahločutnega serca le jokal. Kar bom letos nemškega beletrističkega čital, bo s a m i jedini Goethe. Drugo bo vse laško in Slavensko vsih narečij. Celolo nemšino pustiti ni mogoče; jez si hočem zvesti nazor (lmdjamtfl)

popustiti skusil. Kaj so tudi družega, ko večidel planeti, ki od svetlega solnca svoj revni svit dobivajo? Naj počivajo v Bogu! Ti se mi čudiš, da tako navdahnjeno od ptujega roda mladike govorim? Zakaj ne? ker slavenski narodni čut pri tem nič ne zgubi!«

V pismu izraženo navdušenje za Goetheja in za prisvojitev njegovega življenjskega nazora se pri Franu Jeriši ni prelilo v vidno literarno delo. Tega so bile krive — poleg njegove bolj schillerske nature? — tudi prilike, v katerih je ta idealni mladenič kot »živa ilustracija« Jenkove pesmi »Trojno gorje« na Dunaju študiral pravoslovje in filozofijo,⁴ in pa nesrečna ljubezen.

Iz njegovih pisem Dragotinu Rudežu (28./2. in 2./5. 1850) se vidi, da je občeval v rodbini iz Čopovega - Prešernovega prijateljskega kroga znanega nemškega pesnika Franza Hermanna von Hermannsthal, ki je bil poročen z nadarjeno Langusovo učenko slikarko Amalijo Oblákovno, hčerjo ljubljanskega odvetnika.⁵ Janez Trdina, kateremu je Fran Jeriša »ugajal izredno radi svoje tanke nežnosti, ki je prešinjala vse njegovo življenje, delovanje in tudi pesnikovanje«,⁶ piše o njem v svojih rokopisnih »Spominih«: »Ne vem, kako je zašel v Hermannsthalovo rodovino. Ondi navzel se je pijetizma, na ktere ga nagibala mu se je duša že po naravi. Z domačimi gospodničnami bral je pesnike vsakoverstne, pogovarjal in naslajal se z njimi o estetiki in umetnosti. Moralo sè je pripetiti še nekaj družega, ker mu je prepovedal ošabni Hermannsthal, da ne hodi več v njegovo hišo. Ljudje so govorili marsikaj, ali kdo bi verjel takim pristranim govoricam, čenčalo se je, da se je bil zaljubil v Hermannsthalovo hčer in ona vanj in da ga je oče zato zapodil. To pa je res, da je popadla ubogega našega pesnika po tej neprilичni prigodbi grozna otožnost. Nehal je peti in brati, blodil zamišljen brez društva po mestu in okolici. Tolažbe iskal je v veri in cerkvi, ali našel je menda ni. Pobožnost priha-

na zadnje strašno uboštvo. Če je dobil tudi kak goldinar, nesel ga je v pušico, da mu pomaga Bog iz zadrege. Toliko denarjev da je iznosil v cerkev, da bi bil mogel z njimi nekako živeti, ko bi jih bil porabil zase. Zamaknjeno da je ogledoval podobe v galeriji in po cerkvah, včasih se je kar na enkrat zgrudil in klečal dolgo molče in premišljuje pred oltarjem. Ne dvomim celo nič, da se ga je prijel naj pred dušna bolezen, za dušno nastopila je telesna.⁷ Po kratki bolezni nam je umrl⁸ ta pošten, vele izobražen, po angeljsko čisti domorodec. Ko sem izvedel to strašno novico, zmanjkalo mi je sape in nisem mogel zadržati solz. V svojem dnevniku nahajam besede: O bog! o bog! Kako dolgo nas boš še tepel! — Kaj bo iz nas, ko tako brezmadežnim duhovom ne prizanašaš! Naši sovražniki pa žive vsi, so zdravi in krepi in se množijo neprenehoma po tuji, strupeni odreji in domačem izdajalstvu. Kedaj bo konec tvoje jeze in naše muke?»

Ubožca so pokopali pri Sv. Marku na Dunaju v skupnem grobu šte. 45.¹⁰ Njegov vseučiliški sošolec Leopold Schulz pl. Strasznitzki,⁹ sin Čopovega in Prešernovega prijatelja — bivšega licejskega profesorja v Ljubljani —, mu je dal v imenu prijateljev na svoje stroške postaviti nagrobni spomenik s Cegnarjevim slovenskim napisom. Njegovega groba ni več in spomenika tudi ne.¹⁰

Snov ob nizki temperaturi

Cev iz proževine ali kavčuka, vtaknjena T tekoč zrak oziroma vodik, otrdi v njem kot bohnarjeva paličica, če ž njo udariš po steklenici, povzročiš tak zvok, kakršen s kovinsko šibico. Liopni po njej s kladihom, pa se zdrobi liki steklo.

Nikdar ne poskušaj rabiti svinčnik, ki prihaja iz tekočega zraka; prej bi se ti posrečilo pisati po papirju z jekleno konicico.

Ob jako nizkih temperaturah dobe kovine prav presenetljiva svojstva. Zavojita vamet iz avločeme žice je domala tako prožna ko jekleno pero. Svinčen kragulaček potegni iz hladilne kopeli tekočega vzduha oziroma vodika ter potolči po njem: dajal ti bo Ževok, ki te bo močno osupnil s svojo jasnostjo. Svinčena žica postane na mehaničen način dvakrat odpornejša, kadar jo spraviš na minus dve sto stopinj (—200°). Datodosežeš, ti jo je treba sanj vtakniti v cevko, kamor vliješ tekočega zraka. Ta sprememba v trgovni trdnosti pa sicer mi svojstvena zgolj svinču.

Naj bodo nesrečnemu častitea Goethejevemu letos te vrstice zapisane • spomin!

O potje-j

¹ Goethejeva številka žis 316.

² Rojen 3. aprila 1820 v amartnetn pedšmarno goro. O njegovem literarnem delu glej: Grafenauer, Zgodovina, novejšega slovenskega slovstva H. 235—236 in članek v SBL, 407, NE 155. — Neobjavljena je njegova za »domače gledišče« poslovenjena »vesela igra« enodejanka »šolmašter«, ki so jo menda v pustu 1851 uprizorili v Ribnici. Eno Jeriševo pesem je prinesel »Oesterreichisches Fröhlings-Album« 1854 (Simonič, Slovenska bibliografija 115—116).

³ Slovenija 1849, 1. list, str. 3.

⁴ LZ 1887, 447. O njegovi bedi zgornjo vorno pričajo mnoga mesta v petnajstih ohranjenih pismih Dragatinu Rudežu do 12. T. 1851.

⁵ SEL 318.

⁶ LZ 1905, 593.

⁷ Spomin na konec v Goethejevih »Wamverwandtschaften« ?

⁸ za kolero t 2. 9. 1855 v 27. letu svoj dobe.

⁹ Tega brat dr. Johann Schulz pl. Strasznitzki je bil oženjen z eno izmed Hermannsthalovih hčera (Dr. Ivan Prijatelj v ZMS IX, 5). Poročilo o pogrebu dr. Leopolda šulca pl. Strassnickega v Novicah 1852: Jeriševo? (Slovenska Bčela III. 1852, 222—223).

¹⁰ LZ 1887, 447 in KK IV. 160, Bog ve, ali se še kje hranijo Jeriševi dnevniki, ki jih je imela Lujiza Oblakova, sestra Amalijina, 1907 še živa (ZMS IX. 5) ?

V temperaturah, ki omogočajo dobiti tekoči zrak in vod'ik, zmrznejo vse znane tekočine brez najmanjše težave. Zgolj petrolejski eter se zadovolji s tem, da postane testnat.

Z živim srebrom, otrplim v torilu prikladne oblike, lahko zabijaš žeblice. Ne mislimo torej, da bi z njim utegnili dognati prav nizke temperature: že pri —40° je samo še trdo telo neznatne koristi.

Nasebnemu (absolutnemu) alkohole se nič bolje ne godi. Kratko bivanje v tekočem zraku mu podeli kamenito trdoto.

Ako potisnemo v tekoči zrak kovinske čašice napolnjene s tekočinami (steklo bi se strlo), dobimo v začetku zakrknjenja prave sorbete, sladolede.

Pri —200° se vsi plini utekočijo razen vodika in helija, mnogi se celo zgostijo: klor, ogljična kislina, žveplena kislina. •

H. M.

Tehnika letala

Vzgon letala

^ m nano je, da se zrakoplov dvigne
 Ж s tal zaradi tega, ker je njegova
 * celotna teža manjša od teže izpodrinjene količine zraka (Arhimedovo načelo). Težje pa je razumljivo, da se letalo, ki tehta lahko tisoče kilogramov, tako sigurno opira s svojimi krili na zrak. Vzgon letala je dinamičen, ker temelji na gibanju, ne na kaki stalni lastnosti telesa, kakor statični vzgon po Arhimedovem principu.

Predhodnik in vzor današnjega letala je bil papirnati zmaj, to je ravna ploskev, nagnjena v določenem kotu proti smeri vetra. Vseeno je, ali ga ob vetru držimo mirno na vrvici, ali pa v brezvetrnem vremenu tečemo z njim, kajti za vzgon je merodajna le relativna hitrost zraka ob ploskvi. Da se zmaj v tem primeru dvigne, si razlagamo takole: Zrak zadene spodnjo stran ploskve in se ob njej odbije poševno navzdol. Po načelu, da vsaka akcija povzroči enako reakcijo v nasprotno smer, izproži navzdol odbiti zrak neko silo, ki dvigne zmaya kvišku. To silo imenujemo vzgon.

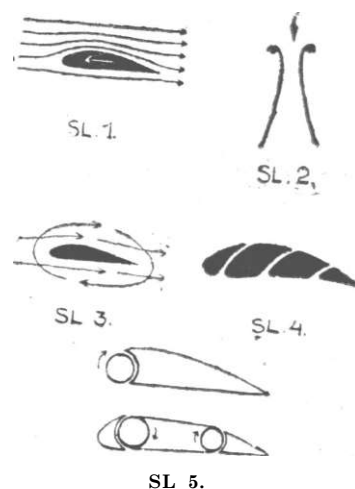
Teorija zmaya nam pojasnjuje, da je vzgon tem večji, čim večja množina zraka se odbije navzdol v določeni časovni enoti; ta pa je tem večja, čim g o s t e j š i je zrak, čim večja je ploskev, čim večja hitrost in čim večji naklonski kot (teoretično do 45°).^{a)}

V začetku letalske tehnike je bila znana le omenjena, precej preprosta teorija vzgona, ki pa ima precejšnje hibe, zlasti, ker popolnoma zanemara zračni tok na vrhnji strani nosilne ploskve. Pa tudi konstruktivno ni tenko krilo ugodno, ker potrebuje za primerno trdnost mnogo opornih drogov in žic, ki dajejo močan zračni upor in s tem zmanjšajo hitrost letala, oziroma tratijo silo motorja. Da se izogne tem nedostatkem, se je vedno bolj uvajalo debelo krilo, ki mu daje notranja konstrukcija zddostno trdnost.

Profil debelega krila se je razvil iz lika padajoče kaplje, t. j. na čelnem koncu oblo podolgovato telo, ki preneha zadaj v ost. Tako telo daje v zraku (in v vodi) najmanjši upor (si. 1.).

D Normalni naklonski koti so 0° — 10° . Pri kotu 15° — 20° vzgon ne narašča več, pač pa se močno poveča upor.

Zračni tok se na čelnem robu nosilne ploskve razdeli. Spodnji del skoraj neovirano odteka, zgornji del se pa stisne med vzbočeno, vrhno površino krila in višje ležečo plastjo zraka, ki odteka neovirano v premem toku. Kakor teče reka

skozi sotesko hitreje nego v široki scrugi, tako ima tudi stisnjeni zračni tok na vrhnji strani krila večjo hitrost nego na spodnji. Poskusi pa kažejo, da pospešen zračni tok privlači stene, ki ga obdajajo. Tako nastane sila, ki prijema na zgornji površini krila in ga sesa kvišku. Meritve kažejo, da je ta sila celo večja kot pritisk na spodnji strani krila in zaradi sesalnega učinka ima debelo profilirano krilo vzgon tudi pri naklonskem kotu 0° . Za lažje predstavljanje sesalnega učinka si zvijemo dve dopisnici (si. 2) in ju obesimo na pletilni igli. če pihamo z vrha mednje, skočita proti pričakovanju vkup, zaradi razlike hitrosti zračnega toka med dopisnicama in okoli njiju.

Natančna opazovanja kažejo, da nastane pri letu še neki drug tok, ki kroži okoli krila, tako zvani cirkulacijski tok (si. 3). Ta ima na vrhnji strani isto smer kot že omejeni potencialni tok in veča njegovo hitrost, na spodnji strani pa nasprotno smer in zato zmanjšuje hitrost potencialnega toka. Nastanek cirkulacijskega toka znanstveno še ni dokončno pojasnjen. Njega eksistenca nam je pa zelo dobrodošla, ker povečuje razliko hitrosti zračne struje na zgornji in spodnji strani krila in s tem tudi vzgon. E.azum-

ljivo je tedaj, da si tehnika prizadeva pomagati cirkulacijskemu toku do čim večjega učinka.

Hitrost plasti zraka, ki leži neposredno na ploskvi, se ovira zaradi trenja ob površini krila in tako nastane na krilu plast vrtincev, ki močno kvarijo vzgon. Da bi se zmanjšal škodljivi vpliv vf-tinčaste mejne plasti, se je konstruiralo krilo s špranjami (si. 4).

Profil takega krila je razdeljen z več presledki, ki odvajajo stisnjeni zrak s spodnje na vrhno stran krila, odkoder odpiha plast vrtincev.

Jezikovni paberki

V L. P. so šli možje k velikonočnemu izpraševanju. župnik vpraša priletnega občana, priznanega šaljivca: »Gregor, ali poznaš deset božjih zapovedi? Daj, razloži mi jih.« — »Eh, gospod.« se naglo odreže možanec, »ker so bile zložene sto in sto let, naj ostanejo še pozdaj lepo vkup, kaj bi jih razlagal in razkladal!« Možakar je imel jezikovni čut, prvotni pomen razlaganja se mu je nemudoma vrinil na um, bolje nego poročevalcu v SI. N. 6. II., pišočemu: »V obširni spomenici obrazlagala francoska vlada, kako si zamišlja razorožitev.« Tu treba re.M: razlaga. Novinarja je zmotil dovršnik obrazložiti, ki znači: z razlogi podkrepiti ali podpreti, z dokazi potrditi.

Ne vem, kje sem naletel na prevod iz srbsčine, kjer je beseda o prerušenem igralcu, ki pa mu nazadnje vendar ploskajo. Preriniti je bilo rabljeno v pomenu: zmotiti, ovirati. Toda vse kaže, da po krivem. O tem vas preveri tale stavek: »Bludnica iz Austrije, prerušena u proejačko odijelo, dodje i dotjera tovar mletačkih dukata u Crnu Goru« (M. Pavičević, Črnogorske priče, Zagreb 1932, str. 130). Razumeti je potemtakem: preobleči, našemiti, zakrinkati. Ali pa ima ta glagol kaj skupnega s tistim, ki pomeni: podirati, ugonobiti, razdreti, razsuti, razgraditi? Etimološki slovarji vam pritrdijo. Koren ruh prvotno pomeni: gibanje, pokret, kako* še danes češko in poljsko: ruch (odtod: rychle, rychlo = naglo) in naš glagol rušiti. Iz istega vira je češko roucho (obleka), rouška (koprena), naša ruha, srbsko ruho (obleka oprava, bala) in rušiti se = nositi crninu (žalno obleko nositi) itd. Prvotni pomen je: premičnina. Pozneje se je naziv omejil na tkano opremo.

Kaj pa slovenska oblika z j: rjuha, od-

Radikalneje pa se reši ta. **pmhlem**, **Jb** se ves čelni rob krila izoblikuje v valj, ki se vrti v smeri cirkulacijskega toka. Trenje ob stenah valja v tem primeru le še pospeši cirkulacijo okrog krila, vrtinčasta plast pa se ne more tvoriti. Nastane tako zvani Magnusov efekt, ki ga je inž. Flettner uporabil pri konstrukciji rotorne ladje.

Slično rešitev predstavlja rotirajoča koža, to je platno, s katerim je prepeto krilo, do skrajnosti pa se izvede rotacijska teorija, če se krila popolnoma nadomeste z rotorji (si. 5). (Dalje)

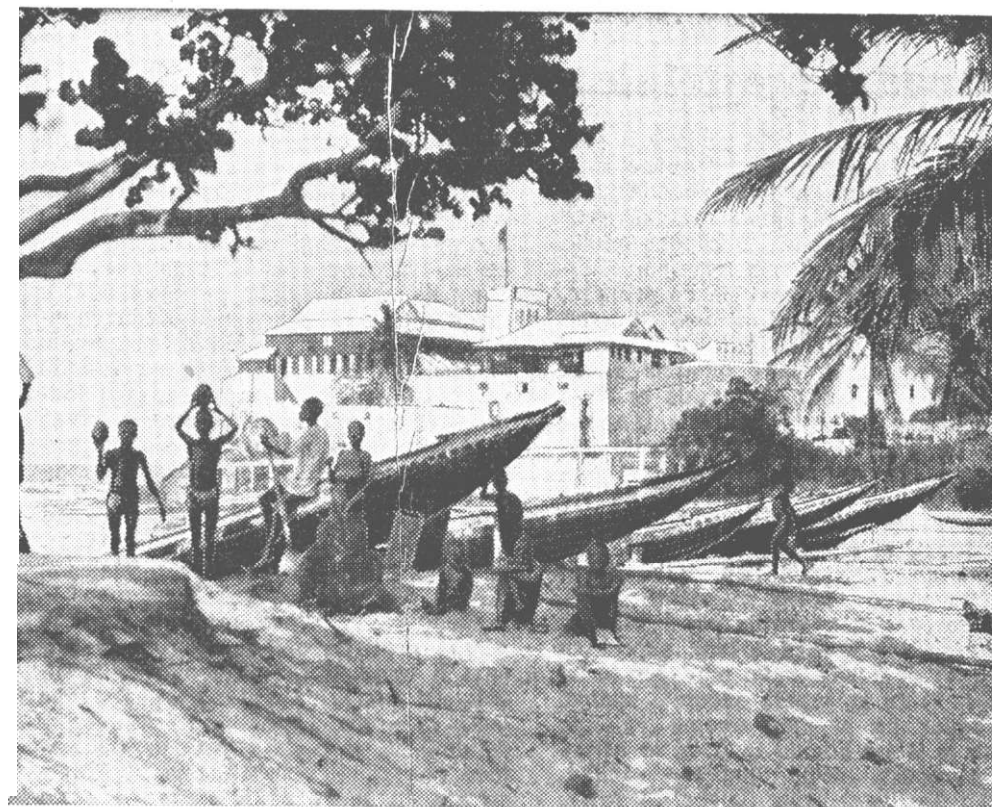
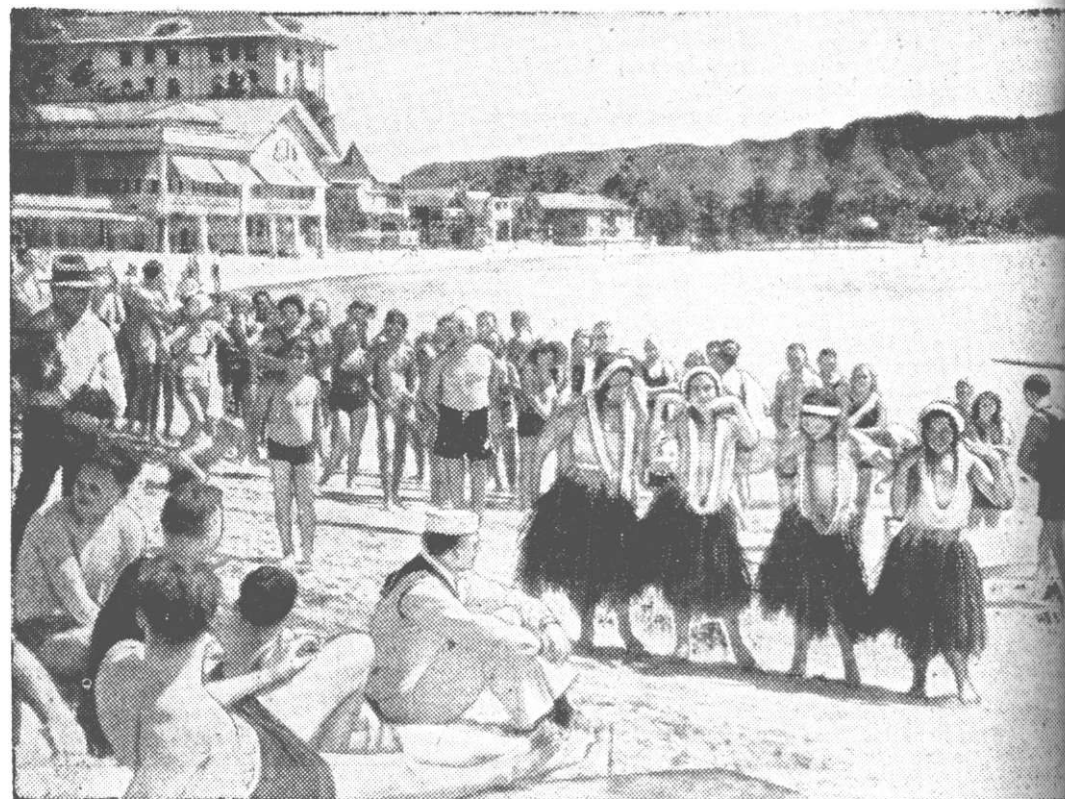
Tako menda v Suhi Krajini, med Jamarji« na Tolminskem (šentviška planota) itd. In podoba je, da je ta inačica mlada. Ramovš (Hist. 74) šteje ta i za prehodni glas, izobražen v primiku (Abglitt) glasu r in primiku (Anglitt) glasu u ter ga istoveti z i v oskij. tiurri (lat. turris), beot. tiuha (knjižno grško tyhe), v tsakonskem psjuhe (psyhe). Ker je novejšega izvora in ne splošno slovanski, dajem prednost obliki: ruha. Cankarjev Hlapec Jernej je porušen, ker ga je nekdo porušil. Ako pa ga je slabo, baje iz italijanščine, kakor kaže naslov Sluga Bortolo, je dvakrat porušen. Ponekod na Koroškem in štajerskem je ograja iz desak porušena, kadar so jo prepleskali z rus o barvo.

Besedi klet in kelder se zdita nekam slični, ali nista morda dvojnici iz istega korena? me je vprašal nekdo. Ne. Bernerker naslanja prvo na glagol kloniti, druga je iz nem. Keller, kar je vzeto iz latinščine: cellarium v dobi, ko se je vsak c govoril za k. Poznejša izposojenka pa je Zelle, celica, (k)

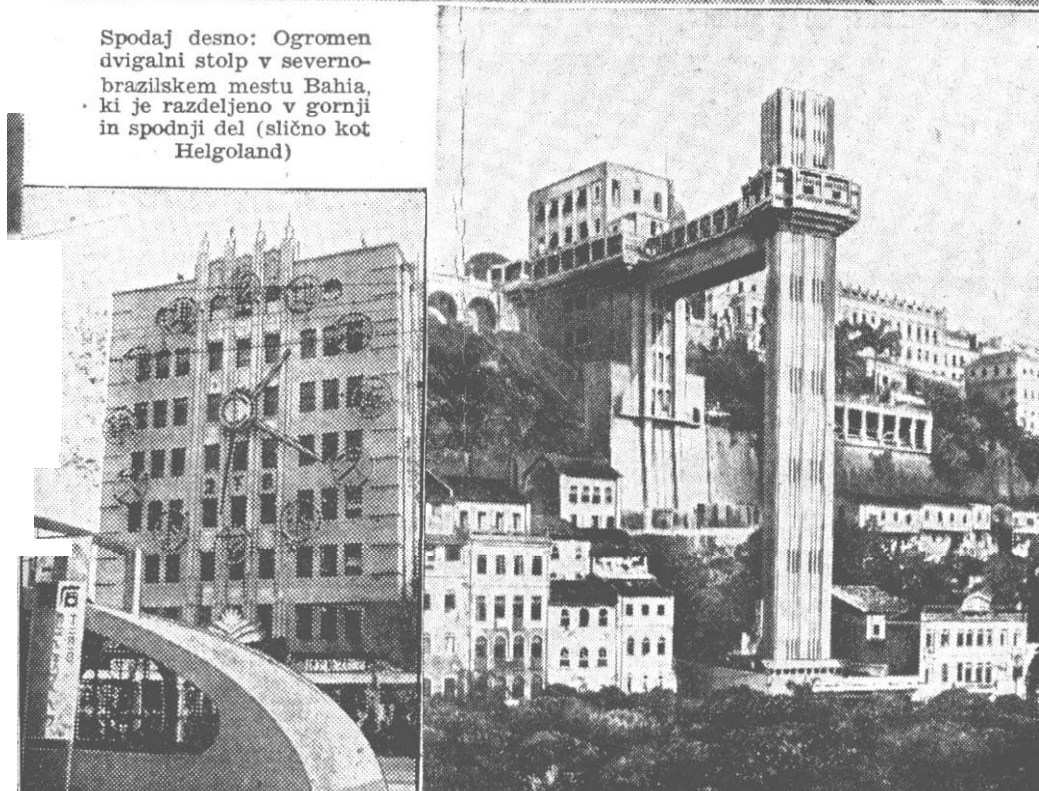

Zgoraj (od leve proti desni): Grški nacionalni spomenik »Neznanemu vojaku« • Atenah. — Violinist Jan Kubelik — Domačini na sončni Zlati obali v Afriki. — Spodaj (levo): Mlade Havajke plešejo pred kopališkimi gosti hula-ples. — (V sredi): Hipermoderna hiša v Tokiu z ogromno uro na pročelju.

Spodaj desno: Ogromen dvigalni stolp v severno-brazilskem mestu Bahia, ki je razdeljeno v gornji in spodnji del (slično kot Helgoland)

Granada, prestolnica kalifov

erski pokret, ki ga je v 7. stoletju našega štetja razvnel med puščavskim ljudstvom Arabije prerok Mohamed je na dveh mestih silovito napadel evropsko omiko ter jo pretresel v njenih temeljih'. V zagonu, ki mu zgodovina ne ve primere, je v sto letih previhral vso severno Afriko, prestopil Oibraltarsko ožino ter se po sedmih stoletjih umaknil zopet na afriška tla. Kakor je pedala njegova sila na zapadu, tako je rasla njegova moč na vzhodu in ko je zatonilo gospostvo Mavrov na Pirenejskem polotoku, je bilo turško cesarstvo na vrhuncu svoje sile. Tours in Dunaj sta dve točki, ki označujeta probojno moč islama na evropskih tleh. Obe imeni značita njegov poraz na višini zaleta, odkoder drži nepovratna pot v propad. Časovno sta poraza ločena skoraj za tisoč let — dokaz, kako mogočen je bil požar, ki ga je zanetil začetnik islama.

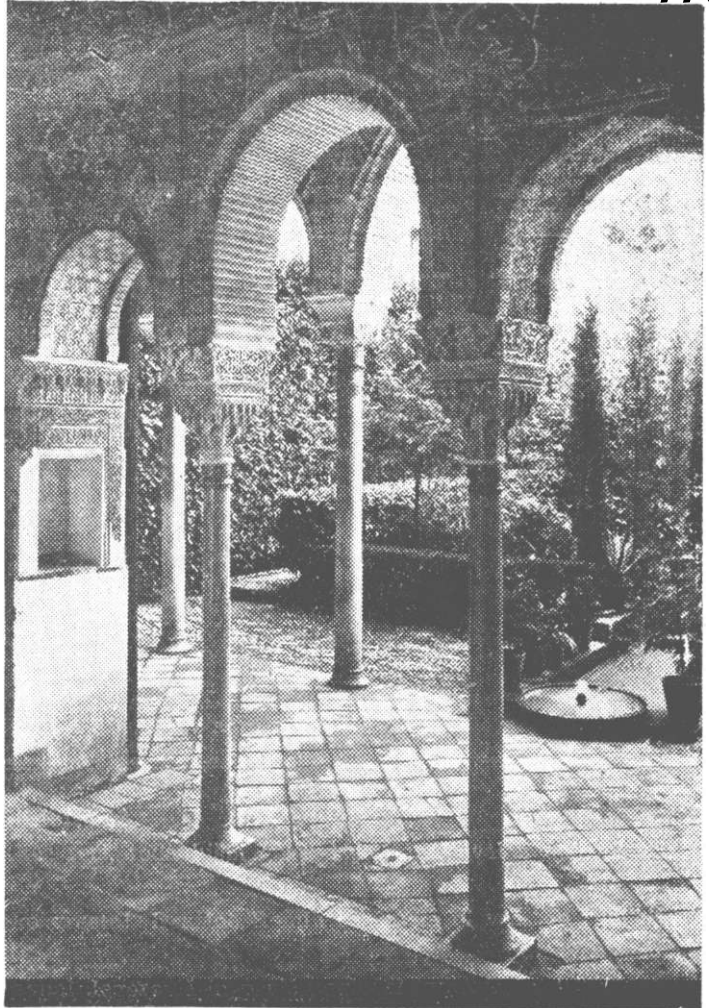
Vendar pa je med obema valoma, ki jih je islam pognal iz Azije in Afrike na evropsko celino, bistvena razlika. Preko Tarikove skale (Djebei al Tarik, današnji Gibraltar) je pljusknil islam

pod prapori visoke arabske kulture, pod konjskimi repi divjih Osmanov pa je stopil na klasična tla stare omike barbar, surovi vojščak iz Mongolije. V Španiji je bohotno pognalo drevo omike, kakršne oni čas ni bilo nikjer na evropski celini, Balkan pa je zapadel v temo surovega, vse uničujočega mongolskega barbarstva. Mavri so zapadu prinesli omiko, Turki pa se na vzhodu zaustavili mnogo obetajoči razvoj kulture ter pahnili zlasti slovanski živeli v obupno temo barbarstva. Ves kulturni razvoj in postanek španskega svetovnega imperija imajo zahvaliti Pireneji petstoletni mavrski vladi, prav toliko vekov pa je vsaki omiki nedostopni Turek oviral in onemogočal vsak napredek na jugovzhodu Evrope.

Sledovi dveh tako različnih udarov islama proti Evropi najzgovorneje pričajo 'o temeljni razliki njegovih nosilcev.' Pri nas je za Turki ostala obupna puščava, srečni Španci pa so za svojimi nekdanjimi gospodarji podedovali cvetočo pokrajino, velika mesta in sijajne stavbe, ki še danes pričajo o velikem smislu za umetnost in lepoto muslim-

Pogled na GRANADO iz Alhambre

GENERALIFE

manskih Mavrov. Kdo še ni čul o pravljичno lepi Alhambri, srcu nekdanje mavrske prestolnice Granade?

V 8. stoletju našega štetja so si Mavri postavili svojo prestolnico Garnatho ob sotočju reke Genila in Darra, v cvetoči poljani Vega de Granada in pod snežniki gorskega hrbta Sierra Nevade. Njih umetniški okus je za vse čase pričaral v špansko pokrajino čudovito sliko: Nad mestom se dviga starinsko obzidje, čarobna Alhambra je krona te stavbne umetnosti, Sierra Nevada prekrasno ozadje, obkrožajo pa ga vrhovi Monte Sacra in Forres Bermejas, pokriti z evkaliptom, palmami in cipresami. Z vseh rebri teko bistri potoki, nartakajoč granadsko polje in ustvarjajoč

tako pokrajinski' raj brez primere.

Lepota prirode se v Granadi kosa z zgodovinsko tradicijo. Lahko se reče, da predstavlja v tem mestu vsaka ulica svojo rnično legendo in vsak kamen pesem slayne preteklosti. V tem mestu so nakopičene vse lepote umetnosti in vsi čudeži kulture in razumljivo nam postane hrepenenje katoliških španskih kraljev srednjega veka po tem prekrasnem središču mavrske omike. Sredi 14. stoletja je imela Granada 200.000 prebivalcev, ob času osvojitve po Špancih jo presegla pol milijona, danes jih ima še nekaj nad 100.000.

V Granadi sta se sešli muslimanska in krščanska umetnost, tako da pogled na to združenje ostane vsakomur neiz-

brisan. Razen veličastne katedrale ima mesto še 20 drugih cerkva. Sv. Peter, sv. Pavel, sv. Ludvik in sv. Krištof so nastali v veku osvojitve kot znak zmagošlavja križa nad polmesečem. Kljub vsej krasoti teh cerkva ostaneta vendar Alhambra in Generalife ona dva čudeža, ki jih občuduje ves svet kot najpopolnejša spomenika arabske stavbene umetnosti.

Alhambra je grad granadskih kalifov, Generalife pa letnikovcev teh vladanj, ležeč v divji soteski izven mesta. V Alhambri se je razvijalo politično in državno življenje kalifata. Na mirnem in leviem dvorišču je mrgolelo plemstva in vojaštva, v sijajnih dvoranah pa je kalif sprejemal poslanike drugih držav, v sodini dvorani je najvišje sodišče delilo pravico v zamotanih sporih, velik del poslopja pa je bil prihranjen za bivališče vladarju in njegovi rodbini. V vročih poletnih mesecih se je dvor preselil v Generalife, ki je še danes čudovito dobro ohranjen. Njegova največja privlačnost so umetne vodne

naprave in prekrasni vrtovi. Stopnice, dolge 48 m in široke 12 m, na obeh straneh njih izvira 36 potokov, vodijo na srednje dvorišče, ki je obkroženo s hodnikom pod širokimi oboki na vitkih mavrskih stebrih. Od tod je prekrasen razgled na Alhambro, na mesto in na vrtove poljane Vega. Vendar Generalife po krasoti ne prekaša Alhambre.

Iz njenih starih zidov žari prefinjena umetnost kot jasen odraz genialnosti mavrskega plemena. Vsa stavba je postavljena v prejšnje stanje, kolikor je pač ni uničil zob časa in se deli v tri dele: Alcazaber, arabsko palačo, двореc Karla V. in Alhambra Aito. Vso skupino pa tvori 36 stolpov, od katerih so nekateri porušeni in 12 večjih poslopij. Podrobnega popisa pa ni mogoče podati v kratikem, kajti za vsak del bi bilo potrebno napisati po več knjig. Umetnostni spomeniki, ki so se v teku stoletij nabrali v Granadi, so tako številni in znameniti, da pravijo Španci, dediči mavrskih graditeljev: Kdor ni videl Granade, ni videl ničesar.

Otok blaženih

Prav malo znan je otok Runo, ki šteje 260 duš (pred 30 leti še 700!). Otočani imajo svoje šege in navade. Politično spadajo k Estonski, kjer pravijo ostrovu Ruhnosaar, po jeziku in običajih pa k Švedom. Ali švedščina na Runu je prava runščina, umljlva samo domačinom. Ko so nedavno iz Stockholma oddajali po radiu švedsko predavanje, so Runci samo majali z glavo. Kadje, namenjene iz Rige v Nemčijo, "vozijo mimo Runa, toda nikomur ne pride na um, da bi obiskal 6 km dolgi in 4 km široki osredki blaženih, kakor ga imenujejo tamkaj. Poleti se prebivalci nekoliko ukvarjajo s poljedelstvom, pozimi pa lovijo morskega psa ali tuléna. čvrsto se drže svoje slikovite narodne noše in ponosni so na svojo srčkano leseno cerkvico, zgrajeno še pred 30-letno vojno. Prav za prav imajo tudi moderno hišo božjo, za katero je švedski kralj poklonil biblijo. Runci so zadovoljni s svojo usodo, vsaj ne pritožujejo se nič. Žive zase in med seboj in zadnje čase poznajo samo enega Runca, ki se je oženil v tujini.

Ženski izumki

To zimo je bila v New Yorku razstava ženskih iznajdb: Med temi je n. pr. likalnik z zaokroženim koncem in robom ter gibljivim ročajem: za kravate, vezeno tkanino, komplicirane šive. Dalje ščitnik za peto pri nogavicah, potem trak za samo pisnico za pet izvodov, brez kopirnega papirja. Izumiteljica tega traka ima že 44

patentov na vesti, vmes za zločljiv dežnik, prezračevalo, sladolednico. Nad tretjino ženskih patentov (15.000) spada v obrtniško, mehanično in poljedelsko stroko. Nek način signaliziranja, ki ga rabijo pomorščaki vsega sveta, je žensko delo.

2 &

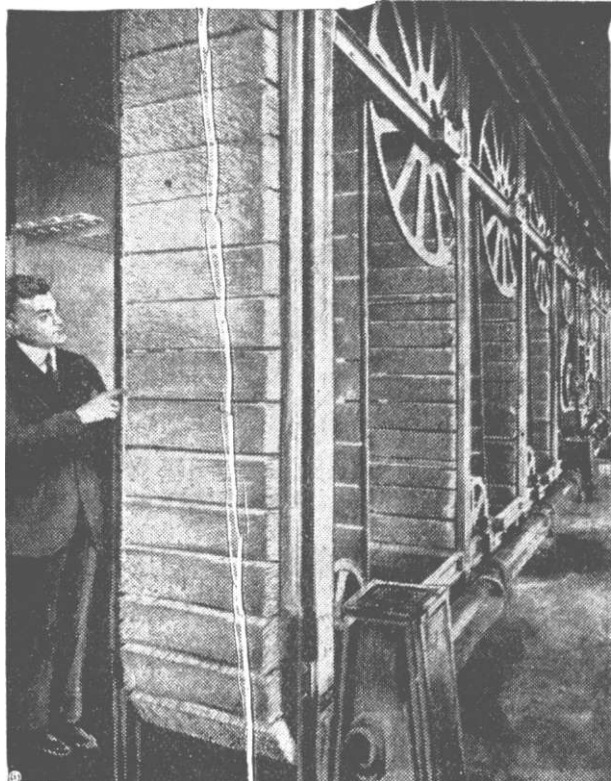
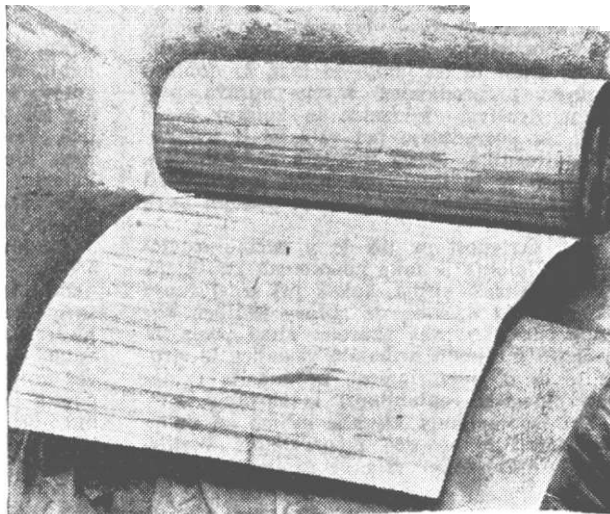
H. REIFFERSCHIED:
Prosjak v Italiji

Iz kraljestva vžigalic

—, z igralnih kart se da sestaviti ponosen črpad, zakaj bi se iz vžigalic ne dalo postaviti celo kraljestvo? Vendar pa imata obe stavbi neko J podobnost, namreč to, da se le preradi podreta. Pred dnevi je bil svet priča žaloigre, ko si je vzel življenje človek,

ki si je iz samih vžigalic sestavil kraljstvo, ter izpremenil ta predmet v močan vir dohodkov, ki mu je zagotovil v svetovnem gojnjem kraljestvu odločilno mesto med denarnimi mogotci. Šved Ivar Kreuger, kralj vžigalic, je bil oni podjetni duh, ki si je po vzgledu ameriških denarnih mogočnikov nabrali

Iz hloda se izrežejo tenke plošče

Stroj, ki mahoma izdelava en milijon vžigalic. Klinčki so razvrščeni po ščetini na ščetki in se pomočijo v tri različne kisline, da nastane glavica

imetje, da je lahko po nekaj desetletjih svojega dela potoval znatne zneske raznim državam. Kakor pa je bila stavba genialno zamišljena, jo je vendar doletela usoda vseh povojnih, kako goba preko noči naraslih imetij. Pri tem pa je bistvena in važna razlika, da Kreugerovo delo ni razpadlo zaradi nepoštenosti »stvaritelja vžigaličnega kraljestva, marveč le na svoji preobsežnosti in na vezanosti izposojenih ogromnih glavnih.

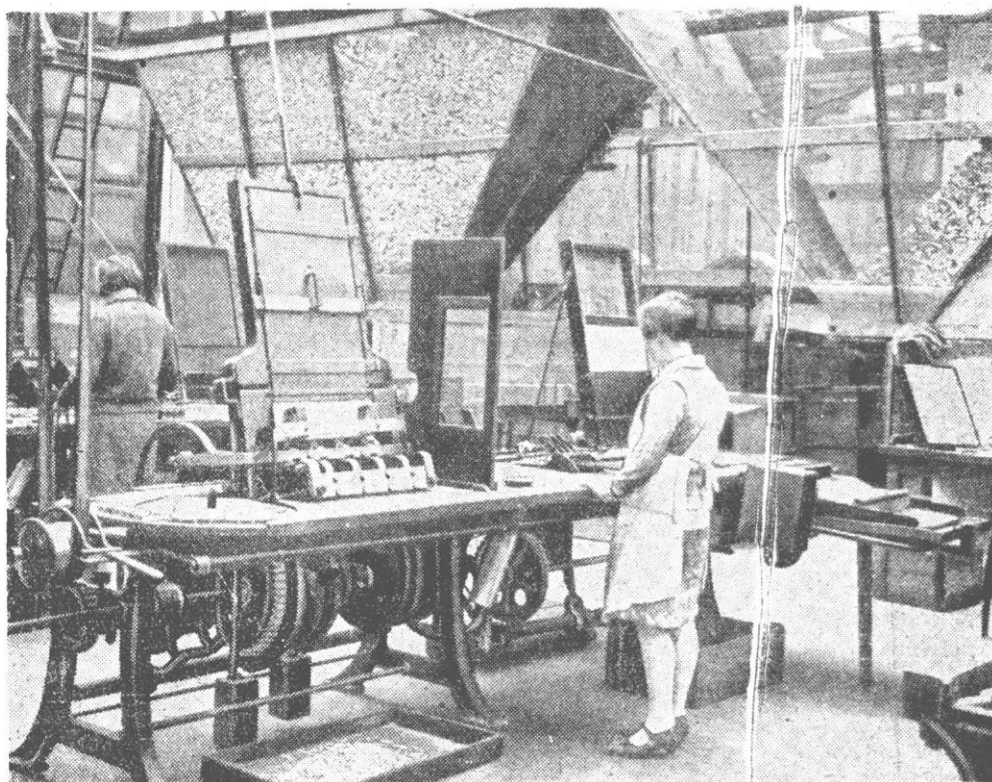
Zdi se skoraj neverjetno, da se da na samih vžigaličah zbrati tako ogromno imetje. Ako pomislimo, da stane škatlica vžigalic le en dinar in da imajo od tega že dobiček trgovec, preprodajalec, davčna uprava, prevozna društva, železnice in kolikor je še onih, ki posredujejo pot vžigalic iz tovarne do potrošnika, si ne moremo predstavljati, kako da je ta industrija sploh mogla nesti take dobičke, kakršne je delal pokojni kralj vžigalic.

Vsa skrivnost pa tiči le v načinu izdelovanja. Malokje je tako popolnoma izrabljena sila in hitrost stroja, kakor pri izdelovanju vžigalic. Od drevesa do gotove škatlice vžigalic človeška roka skoroda nima posla. V nešteti milijonih prihajajo vžigalice iz stroja in le ta brezprimerna produkcija v masah omogoča rentabilnost izdelovanja.

Pri izgotavljanju vžigalic ločimo tri delne procese. Prvi se tiče pripravljanja škatlic, drugi izdelovanja vžigalic samih, tretji pa

polnitve škatlic s klinčki. Delo se začne i luščenjem drevesnega debla kot sirovina. Za vžigalice se uporabljata skoraj izključno trepetlika in topol, ki sta glavni drevesi severnih gozdov. Debla n' smejo biti preveč suha, da jih nož v stroju lahko reže v spirali. Hlod se v stroju vrti «koli svoje osi, nož pa reže iz njega 0,8 mm debele plošče, ki služijo za izdelovanje škatlic. Posebni stroji režejo plošče v primerno široke trakove. Stroji so tako popoišni, da nevajeno oko ne vidi drugega, nego da stroj na eni strani požira lesene tralove in modrikast papir, na drugi strani pa bruha iz sebe že gotove škatlice. V minuti inastane na ta način 120 zunanjih in 80 notranjih "delov škatlice. Vse to teče na tekočim traku v sušilnico, kjer se v eni uri pumtši les in klej, s katerim je prilepljen papir na les. Odtod teče reka škatlic k novemu stroju, ki ročno prilepi etiketo na vsako ktmad.

Izdelovanje vžigalic se j začne tudi v luščilnici. V ta namen pa reže stroj 2,2 mm debele lesene plošče, naslednji stroj razreže te plošče v dolge tanke trakove, obenem pa jih razseka na klinčke. Dolge kakih 5 cm. Samo en stroj te vrste ršipravi na dan 10 več milijonov klinčkov. Paličice se nato prepoje s posebno tekočino. Ida les pri prižiganju gori počasi, nato pričsejo v velik boben, kjer se izgleda, da lepo tečejo pri novi proceduri, ki že čaka nanje. Stroj, ki namaka

Prostor, Xjer se polnijo škatlice

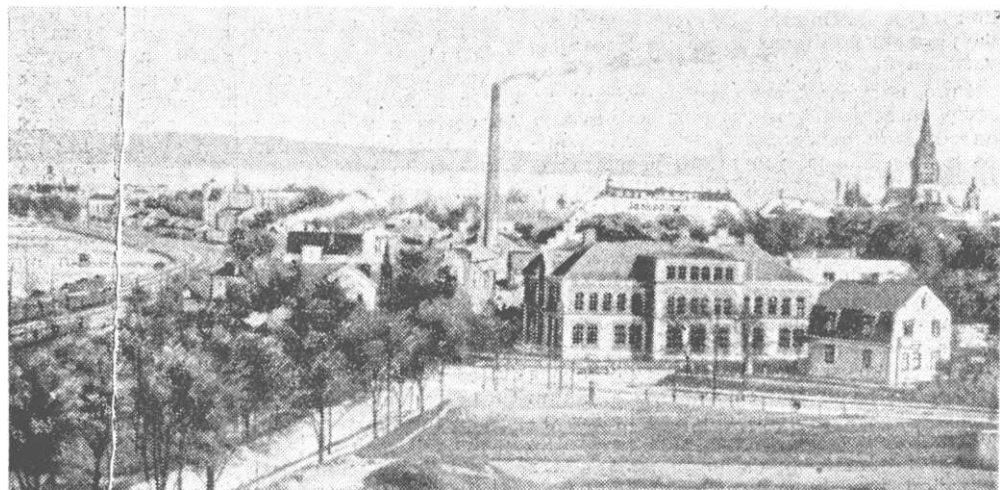
Pokojni xkrialj vžigalic« Ivar Kreuger

posamezne klinčke v parafin in v prižigalno maso, je silno duhovita iznajdba, za so ji človek ne more načuditi. S tem je vžigalica gotova; suši se sproti in nov stroj ureja klinčke po skupinah 40, 50 in 00 komadov

ter jih zлага v škatlice, ki se tudi v stroju zapro. Zdaj mora še vsa škatlica v delo. Ko gre skozi stroj, ji ta namaže obe stranski ožji ploskvi z maso, ob katero prižigamo vžigalice. Preden pa je delo gotovo, zbira posebna priprava po deset škatlic v kocko, zavija jih v papir in nalepi veliko etiketo. Stroji, ki vrše to drobno delo, so tako popolni, da zadostuje pri vsakem samo po en človek, ki pazi na nemoten potek strojnega obrata, manjšim strojem pa po en delavec lahko streže trem ali štirim

Izdelovanje vžigalic pa je v teku časa seveda moralo preiti mnogo faz, da je prišlo do današnje popolnosti. Prve vžigalice so bile zelo nerodne in se o njih ne da z gotovostjo reči, kdo da jih je izumil. Po vsej priliki gre ta slava Angležu Cooperju, ki že 1828 izdeloval za svojo lastno uporabo vžigalice z žvepleno glavico in s primesjo fosforja. Odtod so dobile ime »žveplenke«, ki se ga še dolgo ne bodo iznebile, dasi fo že dolgo brez žvepla. Drugi Anglež Walker je dve leti kasneje dognal, da se glavica iz žvepla in pokalnega živega srebra zelo lahko vžge, ako se podrgne po raskavem smirku. Sledile so razne druge iznajdbe, najpomembnejša je bila ta, da se s samim fosforjem doseže lep in izdaten plamenček. Nemci pripisujejo to odkritje svojemu rojaku Jakobu Fridriku Kammererju, ki je 1832 v Ludwigsburgu res izdeloval take vžigalice. Te vžigalice pa so delale preveč časti svojemu imenu: prerade so se vžigale, kadar si je človek najmanj želel. Delavci so pri izdelovanju obolevali, glavic pa se je polastila tudi zločinska roka in umori in samomori s temi glavicami so postali nekaj običajnega. Oblastva so morala nevarno stvar končno popolnoma prepovedati.

Kmalu pa je prišlo do novih izpopolnitev. Sved Pasch je strupeni fosfor najprej odstranil z glavic in ga je prestavil na stranski ploskvi, kmalu nato pa so iznašli neškod-

ljivi rdeči fosfor in problem je bil rešen v vseh ozirih zadovoljivo. Šveda brata Lundström sta izkoristila vse te iznajdbe in Švedska je postala dežela, ki je izdelovala največ vžigalic. Prišla ji je prav tudi okoliščina, da ima velike zaloge trepetlikovega lesa. Kreuger je naposled strnil v enoto vse švedske tvornice, nato pa si je ustvaril monopolno stališče v večini evropskih držav.

Večina Evropevcov je vsak dan prinašala svoj novič kot davek mogočnemu kralju vžigalic. Kreugerjev koncem se je postopoma razširil po vsem svetu in po aairti njegovega ustvaritelja se bo pokazalo, da-li je slična ogromna tvorba zmožna življenja. Kakor vsa znamenja govore, se bo bržčas pokazalo nasprotno.

Spanje kot regulator zdravlja in značaja

Dl čenjaki trdijo, da se duševni pojavi, ki smo jih doživljali podnevi, tudi ko zadremujemo, še nekaj časa nadaljujejo ter na nas vplivajo, četudi nam je budna zavest že minila. Prav tako vemo, da se gube in drugi znaki staranja med spanjem dalje oblikujejo. Vse to kaže, da duševna usmerjenost v trenutku, ko zaspimo, še močno vpliva na telo.

Mnogi ljudje si krajšajo življenje s tem, da se razburljivih vtiskov, katerim so bili podnevi izpostavljeni, tudi še ponoči ne otresejo. Podnevi so bili tako zelo zaposleni in naporno delavni, da njih misli ne morejo priti do miru, ko ležejo spat. Tedaj jih spanje sploh ne prevzame ali pa še, ko so duševno že popolnoma izčrpani. Tako ležé v postelji bedéči ali speči z vsaj svojimi skrbmi, prav kakor se v puščavi zlekne velblod z vsem težkim bremenom na hrbtu. Namestu da bi drugo jutro vsta i osveženi in pomlajeni, se čutijo trudne, slabotne in ostarele. Zakaj kvarni vplivi, ki so ponoči naprej delovali, spet uničijo vse dobro, kar bi jim mirno spanje sicer prineslo.

Iz tega razvidimo, kako važno je, duha tako pripraviti, da na speče telo krepilno in zdravilno učinkuje. Upravičeno trdimo, da je nekaka duševna kopel pred spanjem važnejša kakor telesna.

Prvo, kar je potrebno, je, da v svoji duševni notranjosti pospravimo vso navlako, da odstranimo vse moteče, nadležne podobne in obesimo na njih mesto vedre in vesele. Nikoli ne smeš leči k počitku v malodušni, tožni ubranosti ali zlovoljen in zagrenjen, z nagubanim čelom in mrkim licem! Preženi prej vse neprijetne, zle, ogorčene misli na kogpr koli. Saj je že dovolj neprijetno, da se podnevi zaradi koga vdajaš trpkemu občutju, toda povsem odveč je, v takem duševnem položaju še potem vztrajati, ko ni več neposrednega povoda za to. če pa si kdo celo spanje s takimi mislimi kviri, pomeni to toliko kakor sama sebe kvariti. Življenje je prekratko in čas predragocjen, da bi ju smel kdo z zoprnimi predstavami in grdimi mislimi, ki telesu in duši škodujejo, ugonabljeni. »živi s svetom v miru« — vsaj enkrat v teku štiri in dvajsetih ur! če si bil podnevi

proti drugim razdražljiv, muftst, osvetljiv ali zavisten, tedaj zvečer vse to izbriši v svoji notranjosti ter začni noč tako rekoč na novo!

Ce ti ne uspeje lahko, da bi zoprne in mučne misli pregnal, tedaj poskusi čitati kako dobro, pobudno knjigo, ki te dvigne nad tvojo zlo voljo ter ti preaoči pravo veličino in lepoto življenja in te do tega pripravi, da te je tvojih malenkostnih, tesnobnih in nizkotnih misli sram ...

Na večer obujaj prijetne misli in se vdajaj zanosnim sanjam bodcxinosti! Pred-očuj si sliko moža, ki ga najbolj občuduješ in ki bi mu hotel postati podoben! Uspeh takih misli pred spanjem se ti kmalu očitno pokaže v življenju. Ce se nekaj časa v tem vežbaš, boš kmalu uvidel, kako hitro lahko ves svoj duševni nastroj premeniš, tako da se ti bodo vse misli prav usmerjale, preden zaspiš.

Odličen poslovni človek mi je nedavno tožil, da svojih misli pred spanjem ne more ustaviti; vedno dalje delujejo, kar mu odvzame veliko spanja; tisto maJo, kar spi, pa da je tako nemirno in tako malo krepčilno, da se počuti zjutraj docela izčrpanega. Svetoval sem mu, da na vselej, ko zapre vrata svojega poslovnega prostora, zaklene hkrati — »i na svoje dnevne posle. »Ko ostavite svojo poslovalnico«, sem mu dejal, »morate smer svojih misli povsem predrugačiti. Obrnite svoje misli na ženo in rodbino in na to, kar se njih tiče, govorite z njimi, igrajte se z njimi, čitajte kaj lahkega in zabavnega ali tudi kaj resnega in globljega, kar vas, morda proti vaši volji, mika in preko poslovnih skrbi zamoti. Opravite daljšo pot peš ali na konju, osvežite si pljuča s čistim zrakom, opazujte krasote v prirodi! V «kako morale obvladovati svoje misli in jih znati drugam usmeriti, ne pa, da vas one obvladujejo. Preden ležete v posteljo, zatrite šiloma vse težke i -isli! Vaš duh naj bo prav tako malo napet kakor vaše tek) in videli boste, da se vas poloti spanec kakor otroka ter vas tako osveži in ojači kakor otroka.« Uspeh ni izostal.

Seveda je umetnost, zabraniti svoji duševnosti neprijetne misli in pregnati iz navedi vse zoprno in škodljivo, toda je umetnost, ki se ji more vsak priučiti. S pomočjo trdne volje ali tudi s čitanjem dobre

knjige in z družabnimi vplivi se da doseči, da se pred spanjem iznebiš sleherne zlovoljnosti in zagrenjenosti. Če greš v pravi duševni ubranosti spat, se boš čudil, kako veder in miren, kako svež in živahen se boš zbudil in koliko ti bo laže, dan zadovoljno pričiti in ga tako tudi preživeti.

Kdor si na ta način vadi duha za **noč**, si daljša mladost in življenje, da — kar je še **več** vredno — vpliva najugodnejše na zdravje in značaj. Zakaj čudovito delujejo v nas tajnostne sile v spanju, ko je vnanji svet s svojimi begajočimi vtiski popolnoma izločen, še vedno premalo upoštevamo tisto mnogostransko snovanje, ki navdaja **našega** podzavestnega duha med spanjem in vendar izrekamo nezavedno globoko resnico, **ko** pravimo: »To zadevo hočem še prespati.« S tem nehote priznavamo, da se zadeve med spanjem »razčistijo«. Naslednje jutro jih vidimo v dokaj drugačni luči kakor zvečer prej. Za kar smo se zvečer v vznemirjenosti ali razburjenosti namenili (in kar bi nam gotovo prineslo škodo), se nam zdi zjutraj nespametno, da, nemogoče, dasi med tem zadeve nismo zavedno premislili, temveč ker so se med spanjem v naši podzavesti misli same tako razporedile. Tako n. pr. so veliki matematiki in astronomi v spanju na lastno presenečenje rešili težke naloge, ki jih bedé niso mogli pogoditi.

Nedvomno se vrši znaten del naše npravne vzgoje in oblikovanja našega značaja v spanju. Dušeznanstvo je že dognalo, da se potek misli, ki se vrši v možganih pri zadremanju, med spanjem nadaljuje. Poznam ljudi, ki so dosegli znamenite uspehe v samovzgoji in v premeni svojih nagnjenj s tem, da so se zvečer, preden so zaspali, vdajali pravilnim in koristnim sugestijam ter živeli v njih, dokler jim ni zavest zatonila v snu.

Ako bi si ljudje, ki se nagibljejo k otožnosti, neposredno pred spanjem ničevosti svojih mučnih predstav prav zavedali in se silili k vedrim in veselim mislim, bi njih nesrečna nagnjenost kmalu izginila. Pri vsaki slabi lastnosti, pri vsakem nedostatku si je treba predočiti nasprotno dobro lastnost. Na ta način so se prizadeti iznebili že marsikatero slabosti, kakor dražljivost, pijanstva, samogoltnosti, lažnivosti.

Dozdeva se, da so otroci posebno dovzetni za ta način »zdravljenja pred spanjem«, pač zaradi tega, ker v mladem človeku podzavestni duh izredno živahno deluje in je dokaj laglje dostopen zlasti na prvih stopnjah spanja, tako rekoč na pragu še budne zavednosti. Resnice in opominne, ki jih otrok v teh trenutkih doživlja, laglje obdrži in se bo rajši po njih ravnal, kakor po onih, ki jih dobiva bedech. Zakaj v njegovi podzavesti se ne pojavlja proti njim nikak odpor, pač pa kadar jih dojema pri polni zavesti.

Ni več daleč čas, ko bodo vse matere ~~spoznale~~ važnost takega vzgojnega vpli-

vanja. Katera še ni tega preizkusila, ji lahko zagotovim, da jo bodo čudovito blagodejni učinki presenetili.

Glej, da te v trenutku, ko zaspiš, navdajajo le take misli, ki te delajo boljšega in popolnejšega človeka! Skrbi za to, da ni v tebi nikjer motnih podob in temnih peg, temveč le čiste, lepe predstave, dobre, nadepolne misli, dobrohotnost do vseh bitij, nič misli na neuspehe, na uboštvo, nič zlovoljnosti in zagrenjenosti, temveč vse y tebi naj bo vedro, veselo, dobrovoljno in nadepolno.

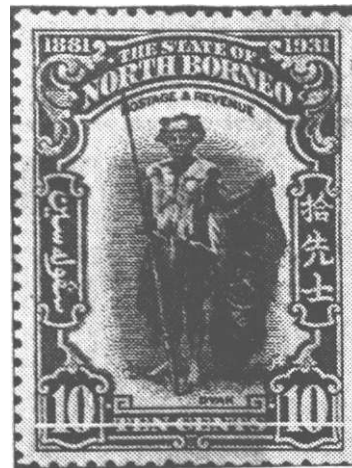
(Po O. S. Mardenu — W J)

ZNAMKE PRI POVEDU7E7Q

Iskalci biserov na Borneu

Divji Dajaki, domačini severnega Bornea, si služijo življenje z naporim in nevarnim iskanjem biserov vzdolž **obal** Malajskega otočja. Med temi ljudmi **obstoji S** danes čudno praznoverje, ki ga **ni mogoč** iztrebiti.

Vsak deveti biser, ki ga najde potapljač, položijo skrbno v steklenico poleg dveh riževih zrn. Dajaki so prepričani, da zrastejo iz teh biserov novi biseri. Da se pa to zgodi, je treba steklenico zamašiti s prstom — mrtveca. Skoraj vsak domačin ima takšno steklenico in Dajaki si skušajo dobiti prste mrtvecev z vsemi sredstvi.

Severni Borneo, ki je pod angleško nadvlado, je pred kratkim izdal novo serije poštne znamke, na katerih je naslikan ~~da~~ jaški bojevniki.

FOTO AMATER

Mali Sormat — format modernega amaterja

Ni dolgo temu, ko je večina ljubiteljev še sveto prisegala, da je snemanje pozimi nemogoče. Zato so kamero, svojo zvesto spremljevalko na poletnih lepih poteh, tam v novembru zaklenili v omaro in jo izvlekli šele tedaj, ko je naraščajoči dan začel naznanjati prihod pomladi. Trditev, da zima, ko so dnevi »tako mračni«, ni čas za fotografiranje, je deloma pravilna, ker snemanje ob umetni luči ni za vsakogar. In če izostane sneg, tedaj je povprečni amater seveda še celo obsojen na počivanje. Toda izvežbani amaterji, ki poznajo fotografijo v vseh potankostih, romajo s svojo kamero tudi v neugodni zimi na »lov«. Samo amater te vrste more vedeti, kakšni čudežni motivi se skrivajo celo v najturobnejšem vremenu, v megli in v dežju. Fotografiranje poleti, ko sonce nadomešča vsa umetna svetila tega sveta, ni nobena umetnost, vsaj kar se tiče osvetljevalne tehnike, pozimi in ob slabem vremenu pa je že potrebno neko znanje.

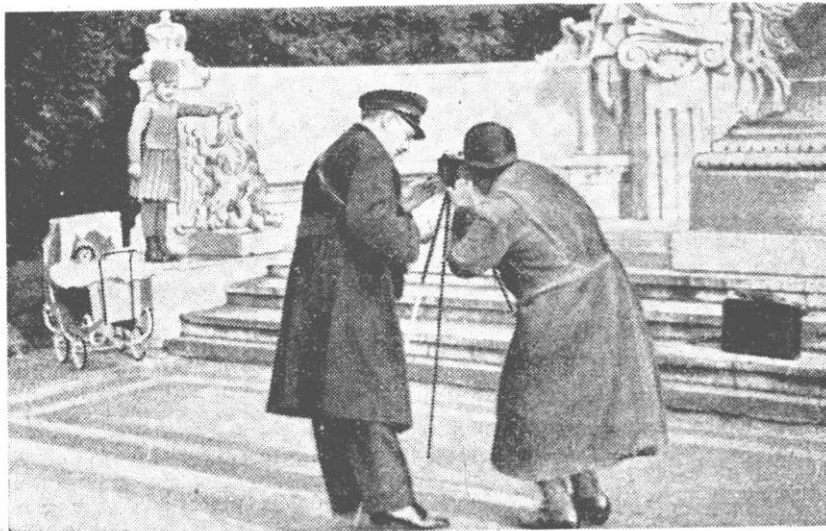
Seveda je fotografska industrija amaterju tudi v tem pogledu segla krepko pod pazduho. Dala mu je kamero malega formata, ki jo je opremila še z izredno svetlojakimi optikami, dala mu je nad vse izvrsten, visoko občutljiv in drobnozrni negativni material, s katerim obvlada lahko vsako nalogo.

Kakšen namen ima mala kamera?

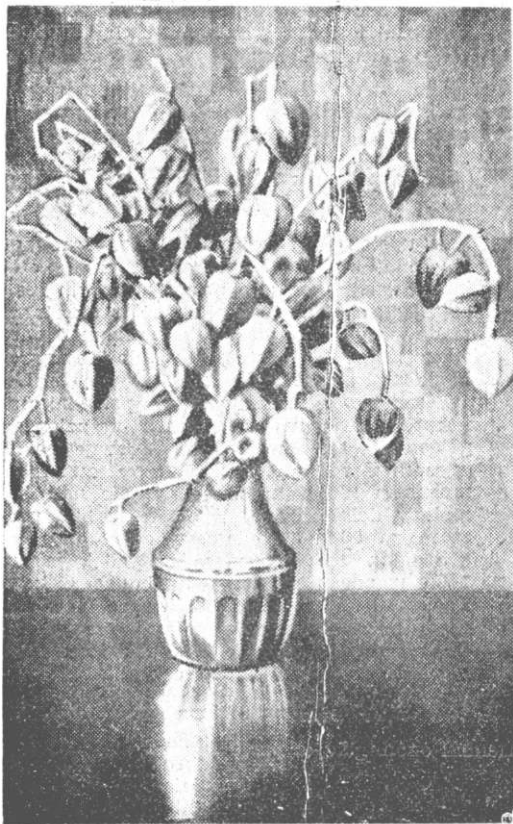
Predvsem ji je namen tehnično plat fotografskega udejstvovanja olajšati, potem pa

CELO V CIRKUSU SO POSNETKI MOGOČI. (Izrez iz posnetka 3X4 pri električni luči i/u sek.).

TEŽKA ZADEVA. (Posnetek z malo kamero 3X4, optika 3.5, januar, nebo rahlo zastrto, " 4

TIHOŽITJA premaguje mala kamera
kakor velika (optika 3,5, srednja ru-
menica 6 sek.)

tudi fotografijo poceniti. Seveda zadostuje posnetek v malem formatu redkokdaj sam na sebi svojemu namenu in zahteva povečave, a če si izračunamo stroške, ki so potrebni za izdelavo slike v določeni velikosti po plošči, recimo v formatu 9X12, in za izdelavo slike v isti velikosti, recimo po formatu 3X4, danes najobičajnejšem malem formatu, tedaj se prepričamo, da ima mali format na vsak način prednost, že negativni material je v formatu 9X12 štiri- do osemkrat dražji nego v formatu 3X4, prihranek na času in sitnostih ter dobiček v drugih ozirih pa sta morda še važnejša.

Vzemimo malo kamero z optiko 3,5 in goriščno razdaljo 5 cm (takšne kamere so danes že znatno cenejše nego »dinozavri« v formatu 9X12 in s šibkejšo optiko). Celo pri polni odprtini izriše objektiv s 5 centimetrsko goriščno vso predmete od 5 m dalje s polno ostrino. In to Js velikanska prednost, kajti pri večjih aparatih z večjo goriš-

mogoča, in na posnetke živih prizorov celo na prostem prečestokrat ni bilo misliti, živa slika, slika iz življenja, kakor se v trenutku giblje in podaja, pa je tisto, v čemer bi se morala fotografija najbolj udejstvovati, kajti tu je njeno pravo področje, ki jo karakterizira v največji meri kot posebno umetnost med umetnostmi. Pokrajine, portreti, tihožitja, statika — vse prav in lepo, toda: ali moramo večno ostati samo pri tem in zanemarjati življenje z njegovimi milijardami izrazov zato, ker mu s kamero tehnično v neugodnejših svetlobnih prilikah nismo kos? Tu je mala kamera ustvarila novo razdobje v fotografski umetnosti.

Vse male kamere so z enim prijemom pripravljene na »strel«, ustanovitve na medlico, dolgega iskanja »najboljšega izreza« — tega dobiš bolje pri povečanju! —, vseh dolgotrajnih priprav, ki ti zberejo cel shod radovednih in sitnih gledalcev okoli stativa, pri mali kameri ni več. Na tihem vogalu je tovariš stare šole postavil svoj aparat in vizira skozi medlico na hčerkico. Mati mora pomagati. Še preden je 'e pripravil, smo to družinsko idilo ovekoveličili z našo miniaturko in smo odšli — nihče ni opazil ničesar. Mimogrede si nalovimo kopico najrazličnejših, zanimivih prizorov z ulice. Ponoči je zbudila našo pozornost efektna svetlobna reklama. Vzamemo jo brez stavlja, brez vseh okoliščin, ki so do slej spremljale takšne posnetke — zadostuje mirna roka. V gledališču, v cirkusu, v ročno razsvetljenih javnih lokalih nam pritlikavec s svojim steklenim očesom posreduje prizore, po katerih so se nam do slej zaman cedile fotoamaterske sline. Poleti in pozimi, na prostem in v zaprtih prostorih je naša mala kamera uporabna, pokrajine, portreti, tihožitja spadajo prav tako v njeno področje kakor doslej v področje velikih kamer. Moraš le vedeti, kako jo lahko izkoristiš. Na stotero možnosti, ki ti jih ponuja povečevanje, nam ni treba niti opozarjati.

Mala kamera je izvršila v fotografiji prav takšpn prevrat kakor izumitev »suhe plošče«. Pritlikavka tehta le nekoliko dek in ima vendar 16 ali še več slik v telesu! čemu bi vlačil s seboj težke aparate in baterijo kaset, ko ni potrebno? čemu bi trosil toliko denarja, ko imaš za manjši denar lahko več uspeha in veselja? In šele sedaj lahko izčrpaš vse možnosti svetlobne umetnosti!

Seveda — in to moramo omeniti: z malo kamero zagrešiš lahko prav toliko nerodnosti, kolikor jih je svet do danes zagrešil z veliko kamero. Knipsar brez okusa ne bo nikoli spravil iz nje užitne slike, kakor jih ni spravil iz velikega aparata svoječasn knipsar brez okusa. Če ne poznaš in obvladaš osnovne tehnike fotografije, če ne po-

darjenec in poznavalec in tisti, ki ima v sebi dovolj možganov in duše, da more vedeti za ustvarjajočo, samoniklo osebnost. Sili uspehi so mogoči tudi v majhnem for-

matu — kakor so bili spremljevalci fotografije tudi v časih, ko se je udeleževala na občutljivih steklih, velikih kakor šipe izložbenih oken.

m i M I N U T E • K i P O T o V A N 7 A

Atene

Kdor si naredi načrt, da se popelje v Atene, se mu zdi najnujnejše, preskrbeti s literaturo o grški zgodovini in bajelovju, kar se pač najde tega na najbolj zaprašenih policah domače knjižnice. Ta študij se neha po navadi z vrtoglavostjo

površnega znanja, ki človeku prav malo koristi. Za poznavalca starih klasikov pa je izlet v Atene kakor povratek v domovino, kakor svidenje z davno znanimi ljudmi in okolico. Celo za tistega, ki se je pičlo založil z znanjem grške zgodovine, pomeni pot na Akropolo svojevrstno razodetje.

že ko se pelješ z električno železnico, ki poveže Atene z zalivom Paleron, kjer se ziblje množica trebušastih ladij, se ti odpre pogled na posamezne razvaline Akropole in že tu se ti razodene gospodovalni položaj tega grča nad Scolio. Najprvo se pokaže Hadrianov lok, potem 15 ohranjenih marmornatih stebrov »Olympeiona«; tempelj olimpskega Zeusa, ki je bil zgrajen nekako 530 let pred Kristom. Prvotno so ga krasili 104 korintski stebri, katerih vsak je bil visok 16 m 80 cm In Imel poldrugi

kak udeleženec spomnil prvega grškega stadiona, ki je bil zgrajen nasproti potoka Illissis. Tu je bilo prizorišče prvih iger, zakaj stari Grki so cenili moč in okretnost mišic prav tako visoko kot razum in duševno kulturo. Načrte za to čudovito zgradbo je napravil Likurg leta 330 pr. Kr. Lega stadiona je idealna: krasen prirodni amfiteater, krog in krog obdan od zelenega gričevja. Nekako 450 let kasneje ga je opremil Heroctus Atticus še z vrstami marmornatih klapi. k) so se dvigale nad 175 metrov dolgo areno. V cslosti je bilo prostora za 50.000 gledalcev.

Stadion, ki je pozneje propadel, je dal 1896 iznova pozidati neki bogat Grk iz Aleksandrije. Leta 1906. so se vršile v njem prve mednarodne olimpijske tekme. Dobrotnikov spomenik je ovekovečen z velikim kipom pred vhodom v areno.

Najlepša razvalina

Biser Akropole je Partenon. ki je bil po 21 stoletjih še prav dobro ohranjen, dokler ga niso precej razdejali Turki, ki so v neki vojni z Benečani uporabljali ta tempelj kot shrambo za smodnik. Ves srednji del zgradbe se je takrat porušil, vendar pa so umetniki in obiskovalci še danes soglasnega mnenja, da je Partenon največičastnejša razvalina na svetu.

Partenon je bil zgrajen pod Periklom 447. pr. Kr. Načrte sta naredila arhitekta Iktinos in KJallikrates, vnanjost so pa okrasili s svojimi sku'pturami slavni Fidias in njegovi učenci. Med okrasjem, ki nima primere na svetu, je treba omeniti 50 soh v naravni velikosti, ca 160 metrov dolgi fris. 98 stebrov in 13 metrov visoka soha boginje Atene iz zlata in slonove kosti. Le deset let so potrebovali Grki za dograditev tega umotvora.

Partenon je pozneje služil že tudi kot krščanska cerkva in turška džamija. Vsa verstva so mu vtisnila svoje znake. Deloma se še vidijo srednjeveške svetniške slike in neko stopnišče kaže, kje je stal nekoč minaret.

Zdaj je Partenon spet tempelj, posvečen zlatemu veku grške povestnice.

nenadno postala francoska kraljica, je Aysel Fersen' — morda na kakšen višji migljaj — odše) iz Francije in nedolžna rokoko-pustolovščina je bila končana.

A ne za vedno, zakaj prava ljubezen je močnejša celo od smrti, kamo li od zaprek, ki jih stavijo življenjske razmere in dvorni intriganti. Fersen se je vrnil v Pariz in tudi zdaj je bila Marija Antoinetta tista, ki je povzela pobudo za obnovo njunega srčnega znanja. O tem imamo verodostojen dokument v pismu, ki ga je Fersen pisal svoji sestri. Kako neodoljivo se je v lepi kraljici razvijala ljubezen, pričuje to, da je sama iskala Fersena — ona, ki v svoji vzvišenosti ni odzdravljala niti vojvodinjam in pri kateri je moral kardinal Rohan čakati sedem let, preden ga je bila blagovolila počastiti s komaj vidnim odzdravom. Razvoj ljubezni med kraljico in Fersenom je bil tako očiten, da takti Fersen navsezadnje ni mogel storiti drugega, kakor zapisati se v ameriško legijo in odriniti čez ocean. Tako je hotel rešiti njo in sebe pred skušnjavo fantastično zapeljivega ljubezenskega odnosa.

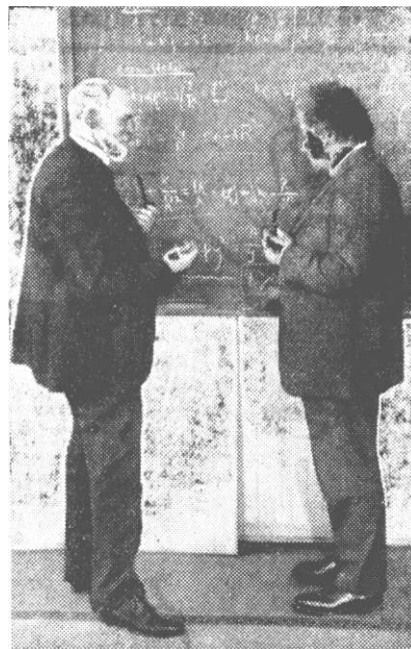
Tretje dejanje se je pričelo po Fersenovem povratku. Zdaj je kraljica sama posredovala, da je bil Fersen nameščen kot častnik v njeni bližini. V tem času, po 1785 je po vsej verjetnosti nastal med obema ožji ljubezenski kontakt. Sestajala sta se ob urah med nočjo in jutrom v parku triatlonskega gradu ali kje v bližini,

četrtο dejanje te še nenapisane ljubezenske drame je polno viharnih zaplet-ljajey. Izbruhnila je revolucija. Fersen se je trudil na vse v danih razmerah mogoče načine, da bi bil rešil kraljevo dvojico. V tem svojem prizadevanju, ki mu ga je velevala ljubezen do Marije Antoinette, se je pokazal velikega junaka in neizmerno požrtvovalnega ljubimca — vsekdar taktnega in diskretnega, vedno viteškega v najboljšem pomenu besede. Organiziral je ubeg kraljeve rodbine iz Tuilerij, ubeg, ki je zahteval izredne prebrisanosti in še večje odločnosti. Največje njegovo dejanje pa je, — nemara eno najdrznejših v letih francoske revolucije, — da se je malo pred smrtno obsodbo kraljeve dvojice preoblečen v lakaja vtihotapili v izradikaliziran» Pariz. Ikar so kar preželi na zloglasnega ljubimca kraljice Marije Antoinette.

To je peto in zadnje dejanje te drame; končuje «e tragično kakor toliko žalostiger človeškega srca, ki omaga pred- uso- do. Fersen je prišel kot lakaj v Tuilerije in ostal vso noč v spalnici kraljice. To dejstvo označuje dovolj njim odnos, in če bi vse drugo pred tem bilo samo ljubimkanje, je neverjetno, da bi teh dvoje ljudi, ki sta tolikanj hrepenela drug po drugem, v poslednji noči, ki sta jo prebila skupaj, v noči, ko sta stala sama nasproti usodi, katere "pota so vidno vodila v pogubo, disputirala o Platonovi filozo-

fiji. Njuno slovo na stopnišču Tuilerij je bilo slovo pred razhodom v večnost.

Marija Antoinetta je kmalu prišla pod giljotino. Njen konec je Fersenu povzročil hude muke, toda naposled čas tudi tu stori svoje. Ko se na neki konferenci srečata Fersen im Napoleon, nahruli korzišibi general Fersenovega "tovariša — Šveda: »Ne maram se pogajati s človekom, ki je spal pri Mariji Antoinetti.« Fersen je l. 1810 padel v nekih pouličnih bojih na Švedskem. Njegova rodbina je skrivala pisma in dnevnike, dokler jih ni neki član rodbine izdal v ponarejeni obliki in izvirna pisma Marije Antoinette uničil. Tudi Fersenovi potomci so hoteli varovati trubadursko legendo. Stefan Zweig je zdaj posvetil z novo lučjo r skrivnost kraljičinega srca.

Nemški profesor EINSTEIN in holandski astronom William de SITTER proučujeta skupno Einsteinovo teorijo

Število slepcev

Lani so jih našli na svetu 2,390.000, to je poprek 163.3 na sto tisoč prebivalcev. Toda porazdeljeni so različno. Vroči kraji jih imajo več. Egipet n. pr. šteje 1.325 slepcev na 100.000 glav etanovništva. Za Evropo so številke manjše: v Angliji 73 na sto tisoč, v Franciji 71, v Ameriki 62, v Nemčiji 61, na Nizozemskem 46, v Kanadi 46, v Belgiji 44. Toda v Aziji najdeš 500 slepcev B« 100.000 Kitajcev. V evropski Ruwji je poprečna mera 200, na Poljskem 200,

HUMOR

»Potujem na Kitajsko!«
 »Ali mi boš poslal kakšno razglednico?«
 »Ne bom utegnil, ker se jutri že vrnem!«

V®. S

»Stoj, dragi!«

V cirkusu

Na prečki visoko v zraku se guga debela žena, obešena za noge z glavo navzdol. Za roke drži pod seboj bingljajočega moža. Meji opasnim položajem vpraša: »Zdaj pa, Julče, mi povej, kdo naju je imel snoči prav, ko sva se pričkalale

